

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ε΄ Π.Χ. ΑΙΩΝΑ ΠΕΡΔΙΚΚΑΣ Β΄*

Ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχε προβῇ εἰς διοικητικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας διὰ τὴν καλυτέραν διοίκησιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἱκανοποίησιν φιλοδοξιῶν τῶν υἱῶν του. Ἐκτὸς τοῦ Περδίκκου, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου — διετέλεσε δὲ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν καὶ ἀντιβασιλεὺς τοῦ κράτους κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πατρὸς, συνεκστρατεύσαντος μὲ τὸν Μαρδόνιον (κατ. σ. 181, σημ. 1 κέξ.) — ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἄλλους υἱοὺς του, εἰς μὲν τὸν Ἀλκέταν καὶ τὸν Φίλιππον εἶχεν ἀναθέσει τὴν διοίκησιν (« ἀρχὴν ») δύο περιοχῶν τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας¹, ἐνῶ οἱ

* Ἡ μελέτη αὕτη εἶναι συνέχεια τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1936 δημοσιευθείσης συγγραφῆς μου « Μακεδονικὴ πολιτικὴ κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα — Ἀλέξανδρος Α΄ ». Εἰς τὴν παροῦσαν θὰ ἀκολουθήσῃ ἕτερα μελέτη περὶ Ἀρχελάου. Περὶ Περδίκκου Β΄ ὑπάρχουν τὰ ἑξῆς βοηθητικὰ ἔργα: Abel, Makedonien vor König Philipp, 1847. Beloch, Griech. Geschichte III², σ. 49-72. Geyer, Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II, 1930. Τοῦ ἰδίου, Perdikkas ἐν R(eal) E(ncyclopedie), βλ. λ. Ἰω. Παπασταύρου, Ἀρχαὶ τῆς βασιλείας Περδίκκου Β΄, 1939. Τοῦ ἰδίου, Σχέσεις Μακεδόνων καὶ Ἀθηναίων κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα (« Ἑλληνικά », προσφορά εἰς Σ. Κυριακίδην, σ. 526 κέξ.). Τοῦ ἰδίου, Ὁ Περδίκκας Β΄ εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (Γέρας Ἀ. Κεραμοπούλου, σ. 133 κέξ.). Τοῦ ἰδίου, The Foreign Policy of Perdikkas II during the Archidamian war (« Ἑλληνικά », τμητικὸς τόμος Σ. Κουγέα, σ. 256 κέξ.). Visscher, Kleine Schriften I, σ. 239 κέξ.

1. Περὶ τῶν διοικητικῶν περιοχῶν, τῶν ὁποίων τὴν διοίκησιν εἶχον οἱ Φίλιππος καὶ Ἀλκέτας, μανθάνομεν ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην (2, 100, 3... ἐς τὴν Φιλίππου πρότερον οὖσαν ἀρχὴν) καὶ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα (Γοργίας 471... ἀποδώσων τὴν ἀρχὴν, ἣν Περδίκκας αὐτὸν (Ἀλκέταν) ἀφείλετο), ἐνῶ περὶ τοῦ Ἀμύντου ὁ Σύγγελος (Dind. σ. 500) μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι διετέλεσε πάντα τὸν βίον ἰδιωτικῶς. Περὶ τοῦ Μενελάου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐμφανίζεται εἰς ἐπιγραφὴν (IG I² 71 = SEG X 86 = Meritt, Wade-Gery and McGregor, The A(thenian) T(ribut) L(ists) III 313 Nr 61) πρὸ βλ. ὁμοίως Iust. 7, 4, 3 = Αἰλιαν. ποικ. ἱστ. (12, 43) δὲν γνωρίζομεν ἄλλο περὶ αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ Ἀλκέτας καὶ ὁ Φίλιππος προήρχοντο ἀπὸ δεύτερον γάμον τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τούτους παρεχώρησεν οὗτος εἰς αὐτοὺς διοικήσεις τοῦ βασιλείου του, καθὼς ὑποστηρίζει ὁ Geyer (RE 592), τοῦτο μόνον ὡς ἀπλὴ ὑπόθεσις εἶναι δυνατόν νὰ ἐκληφθῇ.

δύο ἄλλοι, Ἀμύντας καὶ Μενέλαος, δὲν ἀνέλαβον διοικήσιν τινα. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τοῦ Φιλίππου εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι αὕτη περιελάμβανε τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀξιού ποταμοῦ, κατὰ τὰς δύο ὄχθας αὐτοῦ, ἀπὸ τὰ σημερινὰ Ἑλληνογιουγκοσλαβικὰ σύνορα μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἀκούομεν περὶ τῶν πόλεων Εἰδομενῆς, Γορτυνίας, καὶ Εὐρωποῦ. Ἀγνωστος ὁμῶς παραμένει δι' ἑλλειψιν πληροφοριῶν ἡ περιοχὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἦρχεν ὁ Ἀλκέτας. Ἴσως νὰ περιορίζετο αὕτη εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἀλιάκμονος περιοχὴν τῆς Πιερίας. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ διοικήσεις δὲν ἦσαν ἡγεμονίαι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας, διὰ τὴν συνοχὴν καὶ ἔκτασιν τοῦ ὁποίου εἰργάσθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλ' ἀπετέλουν τμήματα αὐτοῦ, ὑπαγόμενα εἰς τὴν κεντρικὴν τοῦ κράτους ἐξουσίαν. Μὲ τὰ «ἐπάνωθεν ἔθνη», δηλαδὴ τῶν Λυγκηστῶν, τῶν Ἑλιμιωτῶν, Ὀρεστῶν καὶ ἄλλων, ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε συνάψει συμμαχίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐξησφαλίζετο ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου ἐπὶ τῶν ἀνεξαρτήτων κατὰ τὰ ἄλλα ἡγεμονιῶν τούτων. Ὡστε ὁ Ἀλέξανδρος πρὶν ἀποθάνῃ εἶχεν ἐξασφαλίσει τὴν ἐνότητα τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου καὶ τὴν πολιτικὴν ἰσορροπίαν τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν βέβαιαι κτήσεις αὐτοῦ¹.

1. Ὁ Δημοσθένης (βλ. κατ' Ἀριστ. 200 = περὶ Συντ. 24) ἀναφέρει δις τὸ ὄνομα τοῦ Περδίκκου, βασιλεύοντος Μακεδονίας κατὰ τὰ Μηδικά, ὅτε ὡς γνωστὸν βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἦτο ὁ πατήρ του Ἀλέξανδρος Α'. Ὁμιλεῖ δὲ περὶ φθορᾶς, ἣν ἐπέφερεν ὁ Περδίκκας εἰς τοὺς ἀναχωρήσαντας ἐκ Πλαταιῶν βαρβάρους ... *Περδίκκα τῷ κατὰ τὴν τοῦ βαρβάρου ποι' ἐκστρατείαν βασιλεύοντι Μακεδονίας, τοὺς ἀναχωροῦντας ἐκ Πλαταιῶν τῶν βαρβάρων ἀπὸ τῆς ἡττης διαφθείραντι καὶ τέλειον τἀτύχημα ποιήσαντι τῷ βασιλεῖ* (τῶν Περσῶν). Ἡ πληροφορία αὕτη δις καὶ αὐτολεξεῖ ἐπαναλαμβανομένη ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖον ρήτορα, ἀπησχόλησεν ὡς ἦτο ἐπόμενον τὴν νεωτέραν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Μερικοὶ συγγραφεῖς (πρβλ. V ö m e l, Zeitschr. für Alte Wissensch. 1846, σ. 132 = S c h ä f e r, Demosthens III, σ. 93) ὑπεστήριξαν, ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα Περδίκκας, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης, θὰ ἔπρεπε νὰ νοηθῇ ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν τῆς ἄνω Μακεδονίας, ἐνῶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συγγραφῇ (Μακεδονικὴ πολιτικὴ, σ. 69, σημ. 2) ὑπεστηρίχθη ὅτι πρόκειται περὶ πλάνης τοῦ ρήτορος (πρβλ. G e y e r, Makedonien, σ. 44, σημ. 2, σημειοῦντα ...vielmehr gehen offenbar die Ausführungen in beiden Reden auf urkundliche Aufzeichnungen zurück. Dem Redner ist nur der Irrtum unterlaufen, an die Stelle des Alexanders den ihm bekannten Perdikkas zu setzen). Ὁ Δημοσθένης γνωρίζει καλῶς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Φιλέλληνα καὶ μνημονεύει αὐτὸν (ἐν Φιλ. Β', 11). Τελευταίως ὁ Ἀ. Δ α σ κ α λ ά κ η ς ἐν τῇ συγγραφῇ του, « Ἀλέξανδρος ὁ Φιλέλλην » (Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσ. Σχολῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν 1959, σ. 312 κέξ., σημ. 2) παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Δημοσθένης « κυριαρχημένος ὑπὸ πάθους πολιτικοῦ, δὲν διστάζει νὰ περιφρονήσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν, ἀντικαθιστῶν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ὁμωνύμου τοῦ υἱοῦ τοῦ μισητοῦ ἀντιπάλου τοῦ Φιλίππου, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Περδίκκου ».

Τὸ πρόβλημα τοῦτο μὲ ἀπησχόλησεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ καὶ πάλιν. Ἡ σκέψις δὲ ὅτι ὁ Ἀθηναῖος ρήτωρ εἰς λόγους ἀπευθυνομένους εἰς πολίτας ἀνωτέρου πνευματικοῦ ἐπιπέδου, οἱοι οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον καλῶς τὴν ἱστο-

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας παρουσίασε χαλάρωσιν τῆς ἐνότητος αὐτοῦ, λόγῳ ἀπειθαρχίας πρὸς τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν, ἐκδηλωθείσης ἐκ μέρους τῶν δύο ἡγεμόνων, Ἀλκέτου καὶ Φιλίππου.

Οὗτοι φαίνεται ὅτι ἡρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Περδίκκου καὶ ἐκήρυξαν ἀνεξαρτήτους τὰς ἡγεμονίας των ἀπὸ τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας. Ὁ δημιουργηθεὶς δὲ ὡς ἐκ τούτου σάλος εἰς τὸ κράτος, ἔπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἐπὶ ἓν χρονικὸν διάστημα, μέχρις οὗτο ὁ Περδίκκας ἐπιβλήθῃ ἐν μέρει μὲ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ἀλκέ-

ρίαν τῶν προγόνων των, δὲν ἦτο δυνατόν ἔστω καὶ ἡθελημένως νὰ ὑποπέσῃ εἰς τοιοῦτον ἱστορικὸν σφάλμα, μὲ ὥθησεν εἰς προσεκτικωτέραν μελέτην τῶν πηγῶν. Ἐκ ταύτης διεπίστωσα ὅτι ὁ ρήτωρ καὶ εἰς τὰ δύο χωρία δὲν ὁμιλεῖ περὶ βασιλέως Περδίκκου, ἀλλὰ περὶ Περδίκκου βασιλεύοντος Μακεδονίας. Τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον, ἡμποροῦμεν δὲ ἄριστα νὰ δώσωμεν τὴν προσήκουσαν ἐρμηνείαν εἰς τὸν ὅρον « βασιλεύοντος », ἐὰν ἔχωμεν κατὰ νοῦν τὰ γεγονότα, ὅπως ταῦτα ἐξειλίχθησαν τότε. Ὁ Ἡρόδοτος (9, 44) παραδίδει, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α' εὗρίσκετο πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαρδονίου *στρατηγός τε ἔων καὶ βασιλεὺς Μακεδόνων*, συνεξεστράτευσεν δηλαδὴ μὲ τὸν Μαρδόνιον ἐπὶ κεφαλῆς ἴσως μακεδονικοῦ ἱππικοῦ. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἄφησεν ὡς ἀναπληρωτὴν του διὰ τὴν ἀσκήσιν τῶν βασιλικῶν καθηκόντων τοῦ κράτους τὸν πρεσβύτερον υἱόν του καὶ νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου, τὸν Περδίκκαν (ἀνωτ. σ. 180). Ἡ ὑποχώρησις τῶν Περσῶν μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Μαρδονίου ὑπῆρξε κανονικὴ, τοῦ Ἀρταβάζου πρόβαντος εἰς ἀνασύνταξιν τῶν ἀπομεινάντων περσικῶν στρατευμάτων καὶ διατάξαντος σύμπυξιν κανονικῶς εἰς Θήβας καὶ ἀκολουθῶς εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Θράκην μέχρι Βυζαντίου, ἀπὸ ὅπου διεπεραιώθη εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐὰν κατὰ τὴν ὀπισθοχώρησιν εἰς Μακεδονίαν ἔλαβον χώραν συγκρούσεις μεταξὺ Μακεδόνων καὶ Περσῶν, ὅπερ θεωρεῖ ὡς πιθανόν ὁ Δασκαλάκης (αὐτ. 312), τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν, ἐφ' ὅσον ἡ στρατιὰ τῶν Περσῶν συνεπτύχθη κανονικά, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν μακεδονικῶν δυνάμεων μέσα εἰς τὸ ὅλον περσικὸν στράτευμα φαίνεται, παρὰ τὴν ἔλλειψιν πληροφοριῶν, ὅτι ἦτο πολὺ μικρὸς ἐν ἀναλογίᾳ.

Ἡ μόνη δυνατὴ ἐκδοχὴ εἶναι, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δι' ἀγγελιαφόρων εἰδοποίησε τὸν ἀντιβασιλέα υἱόν του περὶ τῆς πανωλεθρίας τῶν Περσῶν εἰς τὰς Πλαταιάς, ἀπὸ κοινοῦ δὲ οὗτος μὲ Θράκας ἀτάκτους παρηνώχλησε τοὺς ἀποχωροῦντας Πέρσας καὶ κατέφερε σοβαρὰν φθορὰν εἰς τὴν περσικὴν στρατιάν. Ἔτσι ἡ πληροφορία τοῦ Ἡρόδοτου (9, 89) ...καταλιπὼν (ὁ Ἀρτάβαζος) τοῦ στρατοῦ τοῦ ἔωντος συχνούς ὑπὸ Θρησκῶν τε κατακοπέντας κατ' ὁδόν» συμπληροῦται μὲ τὴν πληροφορίαν τοῦ Δημοσθ. (κατ' Ἀριστ. 200) ...τοὺς ἀναχωροῦντας ἐκ Πλαταιῶν τῶν βαρβάρων διαφθείραντι (Περδίκκα) καὶ τέλειον τἀτύχημα ποιήσαντι τῷ βασιλεῖ. Ἔτσι οἱ Μακεδόνες κατὰ τὸν μέγαν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα παρέσχον ἀπτά δείγματα τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος καὶ τῆς ἑλληνικότητος αὐτῶν. Ποῖον αἶσθημα συνεῖχεν αὐτοὺς κατὰ τὸ διάστημα τῆς περσικῆς κατοχῆς ἐν Μακεδονίᾳ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιάς (Ἡρόδ. 9, 45) ...ἦν δὲ ὑμῖν ὁ πόλεμος ὁδε κατὰ νόον τελευτήσῃ, μνησθῆναι τίνα χρὴ καὶ ἐμεῦ ἐλευθερώσιος πέρι.

του ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, καὶ ἀποκαταστήσῃ εἰς μέγα μέρος τοῦ βασιλείου του τὴν τάξιν, καθιστᾷ πιθανωτέραν τὴν πληροφορίαν τοῦ Θεοπόμπου¹, καθορίζοντος 35 ἔτη βασιλείας τοῦ Περδίκκου (449/8 - 414/3).

Εἰς τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τῆς βασιλείας του ὁ Περδίκκας ἀντιμετώπισεν, ὅπως καὶ ὁ Φίλιππος Β' κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα, τὰ ἴδια προβλήματα ὡς πρὸς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν ἐδραίωσιν τῆς ἐξουσίας του εἰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας. Ἐνῶ δὲ ἡ ἐπιβολὴ τῆς τάξεως εἰς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλκέτου ἐπετεύχθη χωρὶς μεγάλης δυσχερείας, μολονότι οὗτος ἀντέταξεν ἄμυναν, τυχὼν βοηθείας καὶ ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἑλιμίας Δέρδαν², ἡ καθυπόταξις ἐν τούτοις τοῦ Φιλίππου καὶ ἡ ἐνσωμάτωσις τῆς ἀρχῆς του εἰς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας συνήντησε σοβαρὰς δυσχερείας, λόγῳ τῆς ὑποστηρίξεως, τὴν ὁποίαν παρέσχον εἰς αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ἐπέκτασιν τῆς συμμαχίας των εἰς τὰ βόρεια παράλια τοῦ Αἰγαίου εἶχον κάθε συμφέρον νὰ εὐνοοῦν τὴν διχοτόμησιν τῆς Μακεδονίας. Αἱ σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Φιλίππου προσέλαβον ἐπίσημον χαρακτῆρα μὲ τὴν ὑπογραφὴν συνθήκης ἀμυντικοῦ περιεχομένου,

1. Παρ' Ἀθηναίῳ 5, 217 d.e. Περί τῆς ἀσυμφωνίας τῆς παραδόσεως ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ Περδίκκου, ἐκτὸς τῶν πληροφοριῶν ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Ἀθήναιος, πρβλ. ἐπίσης Εὐσέβιον παρὰ Διοδ. 7. 16, 5 = Εὐσεβ. Χρονικόν, σ. 169, Σύγγελ. σ. 500 = Πάριον Χρονικόν (Fr. Griech. Hist. ἀριθ. 58). Δεδομένα ἀπὸ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς εἶναι αἱ πληροφορίες τοῦ Θουκυδίδου (1, 57), ὅταν οὗτος κάμνη λόγον περὶ Περδίκκου ὡς ὑποκινήσαντος τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας τὸ ἔτος 433 - 2, καὶ τοῦ Ἐφόρου (παρὰ Διοδ. 13, 49), ἀναφέροντος ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Περδίκκου Ἀρχέλαος ἦτο ἤδη τὸ 410 βασιλεύς. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπολογισμοῦ αὐτοῦ φαίνεται ὅτι οἱ Μαρσύας καὶ Φιλόχορος ὑπολογίζουν τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Περδίκκου εἰς 23. Τὸν ὑπολογισμόν τοῦ Geyer (Makedonien, σ. 52 = RE, σ. 592) εἰς 37 - 40 ἔτη δὲν θεωρῶ πιθανόν. Ὁμοίως χωρὶς ἔρεισμα καὶ ἀπίθανοι εἶναι οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Abel, σ. 170, χωρίζοντος εἰς τρεῖς περιόδους τὴν μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχὴν εἰς τὴν Μακεδονίαν α) τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 454 - 448, κατὰ τὴν ὁποίαν τὴν ἀρχὴν εἶχεν ὁ Ἀλκέτας, β) τὴν ἀπὸ τοῦ 448 - 436, ὅτε τὴν ἀρχὴν ἀνέλαβον οἱ Περδίκκας καὶ Φίλιππος, διαιρέσαντες τὸ κράτος, καὶ γ) τὴν ὑπὸ μόνου τοῦ Περδίκκου ἀρχὴν εἰς τὴν Μακεδονίαν (436 - 413) = Momigliano, *Philippe il Macedone*, σ. 16 κέξ. Ἄλλως ὁ Beloch, GG, 3², σ. 53 κέξ. καὶ Παπασταύρου, Ἀρχαὶ βασιλείας Περδ., σ. 5 κέξ.

2. Τὴν ὑπόθεσίν μου σχετικὰ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Δέρδου τῆς Ἑλιμίας, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ἀργότερα πολεμῶν τὸν Περδίκκαν μαζὶ μὲ τὸν Φίλιππον, βασίζω εἰς τὴν ἰδίαν πληροφορίαν τοῦ Θουκυδίδου (1. 57, 3), ὁ ὁποῖος μᾶς ὁμιλεῖ περὶ κοινῆς δράσεως Φιλίππου καὶ Δέρδου ἐναντίον τοῦ Περδίκκου, νομίζω δὲ ὅτι ἡμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ τοῦτο ὡς *terminus post quem*, ἐνισχύων τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Δέρδας εἶχεν ἐπίσης ὅπως καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συμφέρον νὰ ὑφίσταται διαίρεσις τῆς Μακεδονίας εἰς χωριστὰς ἡγεμονίας, καὶ διὰ τοῦτο συνέβαλεν εἰς τὴν διατήρησιν τῶν χωριστῶν τούτων ἡγεμονιῶν. Τὸ ὄνομα τοῦ Δέρδου ἐμφανίζεται ὁμοίως μὲ τὸ τοῦ Ἀρραβαίου εἰς τὴν συμμαχίαν Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου (πρβλ. κατωτ., σ. 194).

καθὼς ἐπιβεβαιώνει ἐνεπίγραφος λίθος πολὺ κατεστραμμένος, καὶ τὴν ὁποίαν ὁ Θουκυδίδης χαρακτηρίζει ὡς « ξυμμαχίαν »¹.

Χάρις εἰς τὰς φιλικὰς σχέσεις των μὲ τὸν Φίλιππον οἱ Ἀθηναῖοι κατώρθωσαν νὰ ἀγκιστρωθοῦν εἰς τὴν πλουτοφόρον περιοχὴν τοῦ Παγγαίου καὶ ἵδρυσαν τὸ ἔτος 437 εἰς περίοπτον σημεῖον τὴν Ἀμφίπολιν, χωρὶς νὰ συναντήσουν δυσκολίας, ὅπως εἰς προγενεστέρας προσπάθειάς των². Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὑπῆρξεν αἰτία τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων εἰς τὴν Μακεδονίαν, διότι μὲ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, εἰς τὸ πλεον νευραλγικὸν σημεῖον τῆς θρακικῆς παραλίας, ἐπαγιοῦτο πολιτικὴ κατάστασις εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπως εἶχεν αὕτη κυρίως διαμορφωθῇ μετὰ τὴν σύναψιν τῆς μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Φιλίππου συμμαχίας. Ἐνώπιον λοιπὸν μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως ὁ Περδίκκας ἔπρεπε νὰ ἀντεπεξέλθῃ μετὰ δραστηριότητος, διὰ νὰ ἀποτρέψῃ ἄμεσον κίνδυνον διαιρέσεως τοῦ κράτους του, καὶ διασώσῃ περιοχὴν ζωτικωτάτης σημασίας, ἡ ὁποία ἀπέβαινεν ἡ προβαθμὶς διὰ τὴν

1. Αὐτόθι, 1. 57, 3. Τὸ κείμενον τῆς συνθήκης κατόπιν ἐπανειλημμένων προσπαθειῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἐνεπιγράφου τμήματος τοῦ λίθου (πρβλ. Bauer, *Klio*, Beiträge zur Alten Geschichte, 1918, σ. 193 ἐξ. = IG I², 53 = Schwegert, *Hesperia* 1939, σ. 170 = Παπασταύρου, Ἀρχαὶ βασιλείας Περδ., σ. 7. Meritt *AJPh.* 1947, σ. 313, αὐτόθι 1954, σ. 359 = Παπασταύρου, Ἑλληνικά, (προσφ. Κυριακίδου), σ. 526 κέξ. (πρβλ. ἐπίσης τιμητικὸν τόμον Κουγέα, σ. 258, σημ. 3) ἐγνώρισεν ὑπ' ἐμοῦ νέον σχῆμα ὡς ἐξῆς :

Θεοὶ | [χουνθέκας Ἀθ]εναίων [καὶ Φιλίπ] | [πο κατὰ τάδε ἔ]ναι· Ἀθε[ναίος μὲν] | [μὲ βλάπτειν τ]ὲν γῆν Φι[λίππο αὐτ] | [ὃν δ' ἔ]χεν φ(ι)λ[ίος Ἀθ]ενα[ίοις καὶ τ] | [οἷς χουμμά]χοις. καὶ ε[λάν τις ἡν] | [ποπέμπει λε]ισιὰς μὲ ἡ[υποδέχε] | [σθαι μεδὲ αὐ]τὸς λείξ- | [σθαι μεδ] | [ἐ χουμπορεύεσθ]αι μετ[ὰ τῶν πολ] | [εμίον ἐπ' Ἀθ]εναίος μεδ' [ἐπὶ τὸς χ] | [συμμάχος τῶν Ἀθ]εναίων, μεδὲ χρ[ε] | [έματα παρέχεν τοῖς πολεμίοις] | [μεδ' ἐς τὰ τεῖχη ἡνποδέχεσθαι φ] | [ροράν τινα παρὰ τῶν πολεμίων]. Τὸ ὅλον πνεῦμα τῆς συνθήκης, ἡ ὁποία συνήφθη καθ' ὃν χρόνον δὲν εἶχεν ἐπέλθει ἀκόμη ρῆξις εἰς τὰς σχέσεις Περδίκκου καὶ Ἀθηναίων, ὀλίγον ἴσως πρὶν, ἢ καὶ συγχρόνως μὲ τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἀμφιπόλεως (437), εἶναι ἀμυντικόν, δὲν φαίνεται δὲ ἐπιθετικὴ διάθεσις ἐκ μέρους τῶν συμβαλλομένων. Δὲν ἔχει λοιπὸν αὕτη τὸν χαρακτήρα « ξυμμαχίας », ὅπως τὴν καθορίζει ὁ Θουκυδίδης, ὑπὸ τὴν ἀκριβῆ δηλαδὴ ἔννοιαν τοῦ ὅρου, ἀλλ' εἶναι « ἐπιμαχία », ὅπως ἀλλαχοῦ ὁ συγγραφεὺς (1, 44) διευκρινίζει ... ἐν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ μετέγνωσαν (Ἀθηναῖοι) Κερκυραίοις ξυμμαχίαν μὲν μὴ ποιήσασθαι ὥστε τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν... ἐπιμαχίαν δὲ ἐποιήσαντο τῇ ἀλλήλων βοηθεῖν, ἐάν τις ἐπὶ Κερκυραν ἴῃ ἢ Ἀθήνας ἢ τοὺς τούτων ξυμμάχους. Αἱ φράσεις ἄλλως τε εἰς τὴν ἐπιγραφὴν (στ. 4), ὅπως συμπληρώνομεν αὐτὴν μὲ βλάπτειν τὲν γῆν Φιλίππο, καθὼς καὶ εἰς στ. 8-9 μεδ' αὐτὸν... χουμπορεύεσθαι... ἐπ' Ἀθ[εναίος μεδ' ἐπὶ τὸς χουμμάχος τῶν Ἀθ]εναίων εὐρίσκουν τὰς παραλλήλους των εἰς φράσεις τοῦ Θουκυδίδου (5, 48), διὰ τῶν ὁποίων ἐπεξηγεῖται τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιμαχίας ... ἀλλήλους βοηθεῖν, ξυνεπιστρατεύειν δὲ μηδενὶ (πρβλ. Ἀρχαὶ βασιλείας Περδ., σ. 9³).

2. Πρβλ. J. Papastavrou, *Amphipolis, Geschichte u. Prosopographie*, *Klio*, Beiheft 1936, σ. 9 ἐξ.

περαιτέρω πρὸς ἀνατολὰς ἐπέκτασιν τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Τὴν πολιτικὴν ταύτην γραμμὴν πρῶτος ἐγκαινίασεν ὁ Ἀλέξανδρος Α' ὁ φιλέλλην, τότε δὲ ὁ Περδίκκας ἔθεσε τὰ σταθερὰ αὐτῆς θεμέλια. Μετὰ τὴν ἵδρυσιν λοιπὸν τῆς Ἀμφιπόλεως ὁ Περδίκκας εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τοῦ Φιλίππου καὶ ἐξεδίωξεν αὐτόν, προέβη δὲ εἰς τὴν ἐνσωμάτωσιν εἰς τὸν κορμὸν τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ τμήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἐκινδύνευσε νὰ ἀποτελέσῃ κράτος ἐν κράτει¹.

Ὁ Φίλιππος κατέφυγεν εἰς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Δέρδαν τῆς Ἑλιμείας, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα παρεβλάπτοντο, κατήγγειλαν τὸ σύμφωνον φιλίας καὶ συμμαχίας μὲ τὸν Περδίκκαν². Ἡ συνθήκη τότε Ἀθη-

1. Μὲ τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν τοῦ Περδίκκου νομίζω ὅτι εἶναι σχετικὴ καὶ ἡ πληροφορία παρὰ τῷ Διοδ. (Exc. Vat. p. 3) 7, 17 ἔχουσα ὡς ἑξῆς : « Ὅτι Περδίκκας τὴν ἰδίαν βασιλείαν αὐξῆσαι βουλόμενος ἠρώτησεν εἰς Δελφούς. ἡ δὲ ἔφη,

ἔσσι κράτος βασίλειον ἀγαυοῖς Τημενίδαισι
γαίης πλουτοφόροιο· δίδωσι γὰρ αἰγίοχος Ζεὺς.
ἄλλ' ἔθι ἐπειγόμενος Βοιτηίδα πρὸς πολύμηλον·
ἐνθα δ' ἂν ἀργικέρωτας ἴδῃς χιονώδεας αἶγας
εὐνηθέντας ὕπνω, κείνης χθονὸς ἐν δαπέδοισι
θῦε θεοῖς μακάρεσσι καὶ ἄστυ κτίζε πόληος ».

2. Περί τῆς « συμμαχίας καὶ φιλίας » Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου ὁμιλεῖ ὁ Θουκυδίδης (1. 57, 2) ... Περδίκκας τε ὁ Ἀλεξάνδρου, Μακεδόνων βασιλεύς, ἐπεπολέμωτο ξύμμαχος πρότερον καὶ φίλος ὢν (Ἀθηναίοις). Ταύτην ὑπηγόρευσε ἡ δυσχερὴς θέσις, εἰς ἣν εὐρέθη ὁ Περδίκκας εἰς τὰς ἀρχάς τῆς βασιλείας του, ὅτε ἐπιέζετο ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν του, ἀπειλούντων τὴν ἀρχὴν του. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίοδον τῆς βασιλείας του ὁ Περδίκκας ἐν τῇ πολιτικῇ του ὀξυδερκείᾳ ἐζήτησε τὴν φιλίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀσκούντων τότε σοβαρὰν ἐπιρροὴν εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἄλλου εἶχον κάθε συμφέρον νὰ συμμαχήσουν μὲ τὸν Περδίκκαν, ἀφοῦ ἐννοεῖται θὰ ἐξησφάλιζον σπουδαῖα ἀνταλλάγματα, διέβλεπον δὲ ὅτι ἡ θέσις τούτου καθίστατο περισσότερον μόνιμος παρὰ ἡ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. Αἱ πληροφορίες τῆς παραδόσεως (πρβλ. Δημοσθ. Ὀλυνθ. Γ' 24, περὶ Ἀλον. 12, πρὸς τὴν Ἐπιστ. 16 = Ἀρρ. Ἀνάβ. 7. 9, 4, ἐπίσης Σχολ. εἰς Γ' Ὀλυνθ. 35, 7) ἀναφέρονται εἰς τὸ γεγονός τοῦτο τῆς συμμαχίας, ἡ ὁποία ἐξησφάλισε διὰ τοὺς Ἀθηναίους τὸ προνόμιον τῆς ἐλευθέρως ἀγορᾶς καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν προϊόντων τῆς Μακεδονίας, κυρίως τοῦ πολυτίμου ὕλικου διὰ τὴν ναυπήγησιν τῶν ἀπτικῶν τριήρων. Τὸ χωρίον τοῦ Δημοσθένους (περὶ Ἀλον. 12 ἐξ.) ... ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἦν ἡ Μακεδονία καὶ φόρους ἡμῖν ἔφερον, καὶ τοῖς ἐμπορίοις τότε μᾶλλον ἢ νῦν ἡμεῖς τοῖς ἐκεῖ κάκεῖνοι τοῖς παρ' ἡμῖν ἐχρῶντο, καὶ ἐμπορικαὶ δίκαι οὐκ ἦσαν... εἶναι χαρακτηριστικὸν ὡς πρὸς τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις τῶν δύο συμμάχων κρατῶν. Ὡς πρὸς τὰ περὶ φόρων διάφοροι εἶναι αἱ γνώμαι τῆς νεωτέρας ἐρεῦνης (βλ. Geyer Mak. 55 = RE 592 = Westermann, Ausgewählte Reden des Demosth. I, 138, Weiske, De Hyperbolo I, 21², Schäfer, Demosth. II, 5¹), ἐνῶ κατὰ τὴν γνώμην μου πρόκειται περὶ ἀνειλημμένων ὑποχρεώσεων τοῦ Περδίκκου παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, κυρίως δὲ τοῦ μονοπωλείου, ὅπερ ἐξησφαλίσθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, τῆς ἐξαγωγῆς ναυπηγησίμου ξυλείας. Ὁ διατυπούμενος

ναίων καὶ Φιλίππου προσέλαβε περιεχόμενον στρατιωτικῆς συμμαχίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησε καὶ ὁ Δέρδας τῆς Ἑλιμείας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῷ μεταξὺ προέβησαν εἰς τὸν ἑξοπλισμὸν ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἐκ 30 νεῶν καὶ 1000 ὀπλιτῶν ὑπὸ τὸν Ἀρχέστρατον τὸν Λυκομήδους¹, τὸ ὁποῖον ἀπεστάλη εἰς τὴν Μακεδονίαν πρὸς κοινὴν δρᾶσιν μὲ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Δέρδαν. Αἱ δυνάμεις τούτων θὰ ἐνήργουν εἰσβολὴν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῆς Ἑλιμείας, ὥστε κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Θουκυδίδου (1, 59) τὸν *Περδίκκαν* μεταξὺ ἀποληφθῆναι. Ὁ Περδίκκας προέβλεπε τοιαύτην διμέτωπον ἐπίθεσιν, ὅταν προέβη εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Φιλίππου, καὶ εἶχε προβῇ εἰς τὰς καταλλήλους ἐνεργείας, διὰ νὰ τὴν ἀντιμετωπίσῃ. Ὁ ἴδιος βέβαια δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαθέσῃ τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, διότι τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας στρατιωτικῶς ἦτο τότε ἀσθενές. Τὸ βαθὺ ὅμως χάσμα, ποὺ εἶχε δημιουργηθῇ εἰς τὰς σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Κορινθίων μὲ τὴν ἔκβασιν τῶν Κερκυραϊκῶν, παρεῖχεν εἰς τὸν Περδίκκαν πολυτιμοτάτην εὐκαιρίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπωφεληθῇ καταλλήλως εἰς τὴν κρίσιμον θέσιν, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει.

Ἡ ὑποκίνησις εἰς ἀποστασίαν τῶν συμμάχων πόλεων τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους εἰς τὴν Χαλκιδικήν, μάλιστα δὲ τῆς Ποτειδαίας, ἀποικίας τῶν Κορινθίων, θὰ ἦτο σοβαρὸς ἀντιπερισπασμὸς διὰ τοὺς Ἀθηναίους, τῶν ὁποίων ἡ προσοχὴ θὰ ἐστρέφετο περισσότερον εἰς τὴν τεταραγμένην αὐτὴν περιοχὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους, παρὰ εἰς τὰ γεγονότα τῆς Μακεδονίας. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Περδίκκας, ἀμέσως μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ἀρχῆς τοῦ Φιλίππου, ἦλθεν εἰς μυστικὴν συνεννόησιν μὲ τοὺς Ποτειδαιάτας καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ παρώτρυνεν αὐτοὺς εἰς ἀποστασίαν. Αἱ πόλεις αὐταί, κυρίως δὲ ἡ Ποτείδαια, διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸν ὑπερδιπλασιασμὸν τοῦ συμμαχικοῦ φόρου, ποὺ εἶχον ἐπιβάλλει εἰς αὐτὴν

εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς συναφθείσης κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον συνθήκης ὅρος (βλ. κατωτ. σ. 194) καὶ οὐδένα κ[ο]πέας ἐσχάγεν ἑάσο ἑὰμ μὲ Ἀθηναίοις καὶ τοῖς χουμμάχοις βοεθῆ τοῖς Ἀθηναίων ἡμπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ ὡς *terminus ante quem* διὰ τὰ τότε συνομολογηθέντα. Ὅτι ἡ συμμαχία Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου συνήφθη μετὰ τὴν καταβολὴν τοῦ Ἀλκέτου, ὅτε ἡ θέσις τοῦ Περδίκκου κατέστη περισσότερον σταθερά, περὶ τούτου βλ. Παπασταύρου, Ἀρχαὶ βασιλείας Περδ., σ. 23³. Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἡ συνθήκη Φιλίππου καὶ Ἀθηναίων προσέλαβεν μορφήν *ἐπιμαχίας* (βλ. ἀνωτ. 184¹) ὡφείλετο εἰς τὸ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν σύμμαχοι τοῦ Μακεδόνο βασιλέως καὶ ἀπέφυγον νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μαζί του μὲ τὴν ὑπογραφὴν ἐπιθετικοῦ συμφώνου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐστρέφετο βεβαίως ἐναντίον του.

1. Περὶ τῆς ὑπὸ τὸν Ἀρχέστρατον δυνάμεως, σταλείσης κατὰ τὸν Θουκυδίδην (1, 57, 6) *ἐπὶ τὴν γῆν* τοῦ Περδίκκου, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῶν Ἀθηναίων, ἀπορρέουσιν ἀπὸ ρητὸν ὅρον τῆς συνθήκης (σ. 184¹), ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐξέλασιν τοῦ Φιλίππου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν του, ἔδειξα εἰς συγγραφὴν, Ἀρχαὶ βασιλείας Περδ., σ. 13 κέξ. = Γέρας Κεραμοπούλλου, σ. 136 κέξ.

οἱ Ἀθηναῖοι¹. Συγχρόνως ὁ Περδίκκας ἔστειλε πρέσβεις εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ προσεπάθησεν, ἅφ' ἑνὸς μὲν νὰ παροξύνῃ τὸ πολεμικὸν αἷσθημα τῶν Λακεδαιμονίων ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ζωηρόν, ἅφ' ἑτέρου δὲ νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς Κορινθίους, οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν ἐχθρὰν τῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους θὰ ἔβλεπον μὲ πολὺ διαφέρον τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας καὶ θὰ τοὺς ἐβοήθουν, καθὼς καὶ τοὺς γείτονάς των, εἰς τὸ κοινὸν κίνημα. Ἡ ζωηρὰ διπλωματικὴ δρᾶσις τοῦ Περδίκκου εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον ἐκφράζεται χαρακτηριστικὰ ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην (1.57,3) ...δεδιώς (ὁ Περδίκκας)... ἐπρασσεν ἔς τε τὴν Λακεδαίμονα πέμπων ὅπως πόλεμος γένηται αὐτοῖς πρὸς Πελοποννησίους, καὶ τοὺς Κορινθίους προσεποιεῖτο τῆς Ποτειδαίας ἕνεκα ἀποστάσεως. προσέφερε δὲ λόγους καὶ τοῖς ἐπὶ Θράκης Χαλκιδεῦσι καὶ Βοττιαίοις ξυναποσιῆναι, νομίζων, εἰ ξύμμαχα ταῦτα ἔχοι, ὁμορὰ ὄντα χωρία, ῥᾶον ἂν τὸν πόλεμον μετ' αὐτῶν ποιεῖσθαι.

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Περδίκκου εἶχον ὥς ἀποτέλεσμα τὴν ματαίωσιν κάθε πολεμικῆς δράσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐκ μέρους τῆς ὑπὸ τὸν Ἀρχέστρατον δυνάμεως, ἡ ὁποία κατόπιν τῆς ἐκδηλωθείσης ἀποστατικῆς κινήσεως τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων, μάλιστα δὲ τῆς Ποτειδαίας, ἔλαβε διαταγὰς νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Ποτειδαιατῶν... ὁμήρους λαβεῖν καὶ τὸ τεῖχος καθελεῖν, τῶν τε πλησίον πόλεων φυλακὴν ἔχειν ὅπως μὴ ἀποσιῆσονται. Ἡ κίνησις πρὸς ἀποστασίαν τῶν πόλεων εἰς τὴν Χαλκιδικὴν κατόπιν τοῦ ναυαγίου τῶν διαπραγματεύσεων, τὰς ὁποίας διεξήγαγον Ποτειδαιᾶται πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας μὴ σφῶν πέρι νεωτερίζειν μηδέν, προσέλαβε τὸν χαρακτῆρα κοινῆς ἀποστάσεως, Βοττιαίων καὶ Ποτειδαιατῶν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς Σπάρτης ἣν ἐπὶ Ποτείδαιαν ἔωσιν Ἀθηναῖοι, ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐσβαλεῖν. Εἰς τὴν προκειμένην αὐτὴν περίπτωσιν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα καὶ ἔπεισε τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων, ὅσαι εὗρίσκοντο εἰς τὰ παράλια, καὶ ἦσαν ὥς ἐκ τούτου ὑπὸ τὴν ἄμεσον προσβολὴν τῶν ἀθηναϊκῶν τριήρων, νὰ ἐγκαταλίπουν τὰς πόλεις των καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν

1. Περὶ τοῦ ὑπερδιπλασιασμοῦ τοῦ φόρου τῶν συμμάχων βλ. G o m m e, Commentary on Thucydides I, σ. 210 κέξ., T o d, Greek Hist. Inscriptions, ἀριθ. 56. Ἀπὸ τὰ κενά, τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ φόρου τῶν συμμάχων, γίνεται ἀντιληπτόν, ὅτι ἐκτὸς τῶν κυριωτέρων πόλεων, ὅπως ἡ Ποτείδαια, ἡ Σπάρτωλος, καὶ ἡ Ὀλυνθος, αἱ περισσότεραι «ἐπὶ θαλάσῃ πόλεις» τῶν Χαλκιδῶν, αἱ Ἀσσηρα, Μηκύβερνα, Σερμύλη, Σίγγος, Σκάβλη, καὶ Στῶλος, παύουν μετὰ τὸ ἔτος 433 - 2 νὰ καταβάλλουν τὸν καθωρισμένον φόρον. Τοῦτο εἶναι φανερὰ ἐνδειξις τῆς ἀποστάσεως τῶν πόλεων τούτων ἀπὸ τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Ἀπὸ τὸν φόρον ποὺ ἐπλήρωνεν ἡ Ὀλυνθος, ἀνερχόμενον εἰς 2 τάλαντα, ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἦτο μικρὰ ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας πόλεις, ὅπως ἡ Ποτείδαια, Σκιώνη, καὶ Τορώνη, αἱ ὁποῖαι ἐπλήρωναν 6 τάλαντα.

᾽Ολυνθον (*ἀνοικίσασθαι ἐς ᾽Ολυνθον*). Παρεχώρησε μάλιστα εἰς τοὺς γενομένους πρόσφυγας τμήμα τῆς χώρας του, πλησίον τῆς Βόλβης λίμνης, διὰ νὰ νέμονται τοῦτο καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Ἀπὸ τοὺς καταλόγους τοῦ συμμαχικοῦ φόρου, ὃν ἐπλήρωνον αἱ σύμμαχοι πόλεις τοῦ ᾽Αθηναϊκοῦ κράτους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους λείπουν ὠρισμένοι πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὰ ἔτη 433 - 2 καὶ 432 - 1, εἶναι δυνατὸν νὰ γίνη ἀντιληπτὴ ἡ ἔκτασις τοῦ ἀποστατικοῦ ἀνέμου εἰς τὴν Χαλκιδικήν.

Μὲ τὸν ἀνοικισμόν ἡ ᾽Ολυνθος ἀπέβη ἔκτοτε ἰσχυρὰ πόλις ... *μίαν τε πόλιν ταύτην ἰσχυρὰν ποιήσασθαι*. Ἡ περίστασις ἐπέβαλλεν εἰς τὸν Περδίκκαν νὰ καταστήσῃ τὴν πόλιν ταύτην ἰσχυράν, μολονότι ἀργότερα ἀπέβη αὕτη ἀντίρροπος δύναμις εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας, μέχρις ὅτου ὁ Φίλιππος κατώρθωσε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ὑφισταμένην ἀνώμαλον κατάστασιν εἰς τὸ κράτος του, καταστρέψας ἐκ θεμελίων τὴν πόλιν. Διὰ τὸν Περδίκκαν ἡ δημιουργία ἰσχυρᾶς δυνάμεως εἰς τὸ τόσον ζωτικὸν τοῦτο τμήμα τοῦ κράτους του ἀπετέλεσε ἀδήριτον ἀνάγκην, διότι ἡ κατάστασις ἐπέβαλλε τότε τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ προπυργίου ἐναντίον τῶν τάσεων τῆς ᾽Αθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ἡ ὁποία μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἀμφιπόλεως ἀπέβαινεν ἡ κυριαρχοῦσα κατὰ θάλασσαν δύναμις εἰς τὰ βόρεια ὕδατα τοῦ Αἰγαίου.

Ὅταν οἱ στρατηγοὶ τῶν ᾽Αθηναίων, ἔμαθον περὶ τῆς ἀποστασίας τῆς Ποτειδαίας, ἀφῆκαν τοὺς χιλίους ὀπλίτας εἰς τὴν Μακεδονίαν πρὸς κοινὴν δρᾶσιν μὲ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Δέρδαν (σ. 186), αὐτοὶ δὲ μὲ τριάκοντα τριήρεις ἔσπευσαν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν πρὸς καταστολὴν τοῦ κινήματος. Ὅταν ὅμως ἔφθασαν ἐκεῖ, ἀντελήφθησαν τὴν ἔκτασιν τῆς ἀποστασίας καὶ τὴν ἀδυναμίαν των νὰ διεξαγάγουν διμέτωπον πόλεμον μὲ τὰς δυνάμεις πού εἶχον. Ἐθεώρησαν λοιπὸν ὀρθὸν νὰ ἐπιστρέψουν καὶ πάλιν εἰς τὴν Μακεδονίαν « ἐφ' ὅπερ καὶ τὸ πρῶτον ἐξεπέμποντο » ¹ πρὸς ἐντατικωτέραν πολεμικὴν δρᾶσιν εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τοῦ κράτους τοῦ Περδίκκου, τῆς κυρίας ἐστίας ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπήγαζον αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλῖαι εἰς τὴν βορείαν περιοχὴν τοῦ ᾽Αθηναϊκοῦ κράτους. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ᾽Αθηναῖοι μὲ τὴν πληροφορίαν πού

1. Ὁ Geyer, *Maked.* 57 = RE 593 ἐπισημαίνει τὸ χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (1. 59, 2), ὅτι αἱ νῆες αἱ ἄττικαὶ ἐτράπησαν *ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν, ἐφ' ὅπερ καὶ τὸ πρῶτον ἐξεπέμποντο*, ὅτε δηλαδὴ οἱ ᾽Αθηναῖοι ἀπέστειλαν τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα εἰς τὴν Μακεδονίαν, πρὸ τῆς ἀποστασίας τῆς Ποτειδαίας, ὃ δὲ Kolbe (*Thukydides im Lichte der Urkunden*, σ. 18 κέξ.) ὑποστηρίζει, ὅτι ἀπὸ ἐπιγραφῆν (IG I², 296) φαίνεται ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 433 - 2 οἱ ᾽Αθηναῖοι δὲν εἶχον ἀναλώματα διὰ τὴν Ποτειδαίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν Μακεδονίαν. Διερωτᾶται λοιπὸν ποῖοι οἱ λόγοι, οἱ ἀναγκάσαντες τὰς Ἀθήνας τότε νὰ ἀποστείλουν δυνάμεις εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ λόγοι οὗτοι νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὰ γεγονότα πού ἔλαβον χώραν ἐν Μακεδονίᾳ· τὴν ἑξῶσιν δηλαδὴ τοῦ Φιλίππου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν του, καὶ τὴν καταγγελίαν ἐκ μέρους τῶν ᾽Αθηναίων τῆς συμμαχίας των μὲ τὸν Περδίκκαν.

εἶχον σχετικὰ μὲ τὴν ἔκτασιν τῆς ἀποστασίας τῶν συμμάχων πόλεων, καὶ τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων ἐκ μέρους τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Ποτείδαιαν, ἀπεφάσισαν τὴν ἀποστολὴν νέων δυνάμεων ἐκ δισχιλίων ὀπλιτῶν καὶ τεσσαράκοντα νεῶν ὑπὸ τὸν Καλλίαν τὸν Καλλιάρχου, μαζί μὲ ἄλλους 4 στρατηγούς.

Ὅταν αἱ νέαι ἐνισχύσεις ἔφθασαν εἰς τὴν Μακεδονίαν, αἱ ἄλλαι ἀθηναϊκαὶ δυνάμεις εἶχον ἤδη καταλάβει τὴν Θέρμην καὶ ἀκολούθως εἶχον προβῆναι εἰς πολιορκίαν τῆς Πύδνης, διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας συνηνώθη τότε τὸ σύνολον τοῦ ἀποσταλέντος εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐκστρατευτικοῦ σώματος.

Τὰς ἐπιχειρήσεις ὅμως τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀνέκοψεν ἡ πληροφορία τῆς ἀφίξεως εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Κορινθιακῶν δυνάμεων πρὸς προστασίαν τῆς θυγατρὸς πόλεως Ποτειδαίας, κατόπιν τῆς προσφυγῆς τῆς πρὸς τὴν μητρόπολιν καὶ αἰτήσεως παρ' αὐτῆς βοηθείας. Σπουδαία ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ συμβολὴ τοῦ Περδίκκου παρὰ τοῖς Κορινθίοις, ὁ ὁποῖος ἰδιαίτερος ἐπεσήμανεν εἰς αὐτοὺς τὸν κίνδυνον, ὅταν ἡ Ποτεΐδαια θὰ ἀφίστατο τῶν Ἀθηναίων, καὶ συνέστησε τὴν ἀνάγκην ἀποστολῆς βοηθείας πρὸς αὐτήν... καὶ τοὺς Κορινθίους προσεποιεῖτο τῆς Ποτειδαίας ἔνεκα ἀποστάσεως¹.

Σύμβαισις καὶ ξυμμαχία ἀναγκαία. Ἡ ἀφίξις τοῦ Κορινθίου Ἀριστέως τοῦ Ἀδειμάντου μὲ 1600 ὀπλίτας καὶ 400 ψιλούς ἐδημιούργησε τότε σοβαρώτατον ἀντιπερισπασμὸν διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Πρὸς ἀντιμετώπισιν δὲ τούτου ἔπρεπε πλέον νὰ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν ἡ πολιτικὴ τῆς συνεννοήσεως μὲ τὸν Περδίκκαν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν οὐσίαν ἐξήρχετο νικητῆς κατὰ τὴν πρώτην ταύτην φάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Θουκυδίδης² παραδίδει «*ξύμβαισι καὶ ξυμμαχίαν ἀναγκαίαν*» Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἤδη εἶχεν ἐπιτύχει τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἐκ δύο μετώπων προσβολῆς αὐτοῦ, εἶχε κάθε συμφέρον νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν μέσα εἰς τὸ κράτος του. Ὁ ὅρος *ξύμβαισις* θὰ πρέπη νὰ ἀναφέρεται εἰς προκαταρκτικὰς συνεννοήσεις διὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀργότερα διετυπώθησαν εἰς ὁριστικὰς παραγράφους συνθήκης, ἐχούσης τὸν χαρακτῆρα *ξύμμαχιας*.

Ποίας ὑποχρεώσεις ὑπηγόρευον εἰς τοὺς συμβαλλομένους αἱ παράγραφοι τῆς συνομολογηθείσης συμμαχίας, περὶ τούτου δὲν εἴμεθα πληροφορημένοι. Πάντως αὗται δὲν ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τοὺς τεθέντας κοινούς σκοπούς, οὓς καθώριζεν ἡ τριπλῇ συμμαχία Ἀθηναίων, Φιλίππου, καὶ Δέρδου (σ. 185 κέξ.). Τὴν συμμαχίαν ὅμως αὐτὴν μὲ τὸν Περδίκκαν ὑπηγόρευεν ἡ ἀνάγκη, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνον τροπὴν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον τὰ πράγματα εἰς τὴν Χαλκιδικὴν μὲ τὴν ἀφίξιν τῶν Κορινθιακῶν ὑπὸ τὸν Ἀριστέαν δυνάμεων.

1. Θουκ. 1. 57, 4.

2. Αὐτ. 61, 3.

Τόπος τῶν διεξαχθεισῶν συνεννοήσεων καὶ τῆς συνομολογηθείσης συμμαχίας ὑπῆρξεν ἡ Βέροια, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἀπετέλει τότε τὸ ἔρεισμα ἀντιστάσεως τῶν μακεδονικῶν δυνάμεων ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Δέρδου, ἄνωθεν στρατιᾷ ἐσβεβληκότων. Μόνον ἔτσι εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ τὸ κάπως τεταραγμένον χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (1. 61, 2, 3), τὸ ὁποῖον σύμφωνα μὲ τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ ἀποκατασταθῇ ὡς ἑξῆς : ἔπειτα δὲ ἀφικόμενοι εἰς Βέροϊαν (καὶ) ξύμβασιν ποιησάμενοι καὶ ξυμμαχίαν ἀναγκαίαν πρὸς τὸν Περδίκκαν, ὡς αὐτοὺς κατήπειγεν ἡ Ποτείδαια καὶ ὁ Ἀριστεὺς παρεληλυθώς, ἀπανίστανται ἐκ τῆς Μακεδονίας (καὶ) ἐπὶ Στρέψ(αν στρατεύς)αντες καὶ πειράσαντες πρῶτον τοῦ χωρίου καὶ οὐχ ἐλόντες ἐπορεύοντο κατὰ γῆν πρὸς τὴν Ποτείδαιαν...¹.

Αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων, μετακινήθεισαι ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἐβάδισαν ἐναντίον τῆς Στρέψας, ἡ ὁποία εὗρίσκετο εἰς τὸν δρόμον των, καθὼς ἔσπευδον πρὸς τὴν Ποτείδαιαν. Ἡ πόλις αὕτη, τῆς ὁποίας δὲν καθωρίσθη ἀκόμη ἡ θέσις, καθὼς φανερώνουν οἱ κατάλογοι τοῦ φόρου τῶν συμμάχων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους λείπει αὕτη, μὴ τελοῦσα τὸν φόρον τὸ ἔτος 432-1, ἔλαβεν ὁμοίως μέρος εἰς τὴν ἀποστασίαν μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς. Φαίνεται δὲ ὅτι λόγῳ τῆς ὀχυρότητος καὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς θέσεώς της ἀντέταξεν ἰσχυρὰν ἄμυναν, ὥστε αἱ ἀθηναϊκαὶ δυνάμεις ἠναγκάσθησαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν της, καὶ νὰ συνεχίσουν τὴν πορείαν των πρὸς τὴν Ποτείδαιαν, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἀπετέλεσε τὸ κυριώτερον πεδῖον τῆς πάλης μεταξὺ τῶν κορινθιακῶν καὶ ἀθηναϊκῶν δυνάμεων εἰς τὴν Χαλκιδικὴν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Τὸ σύνολον τῶν ἀθηναϊκῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι συνεκεντρώθησαν γύρω ἀπὸ τὴν Ποτείδαιαν, ἀνῆλθον ἤδη εἰς 3000 Ἀθηναίους ὀπλίτας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων τὰς ὁποίας προσέφεραν αἱ συμμαχικαὶ πόλεις εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Εἰς

1. Εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Θουκυδίδου, σύμφωνα μὲ τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων, ἐβοηθήθην ἀπὸ τὰς διορθώσεις, τὰς ὁποίας ἐπέφεραν οἱ Pluygers (Cobet, *Novæ Lectiones*, σ. 382 = *Mnemosyne* [1851], σ. 288), ὁ ὁποῖος διορθώνει ἀντὶ *κακῆθεν ἐπιστρέφαντες* εἰς *κακῆθεν ἐπὶ Στρέψαν*, Βερναρδάκης (Λαογραφία 1923, σ. 1) *κακῆθεν ἐπὶ Στρέψαν* (AN στρατεύς) ANΓΕΣ... (ἐπεὶ ἀφίκοντο εἰς Βέροϊαν). Περὶ τῶν γενομένων συζητήσεων ἐπὶ τῆς γραφῆς *ἐπιστρέφαντες* ἀντὶ τῆς *ἐπὶ Στρέψαν* βλ. Gomme, *Commentary on Thucydides*, σ. 215 κέξ., πρβλ. Πελεκίδην, Γύρω ἀπὸ τὰ Ποτειδαιατικά ('Επετηρίς Πανεπ. Θεσσαλονίκης [μνημόσυνον Ν. Παπαδάκη] 1950, σ. 482 κέξ.), Edson, *Strepsa* (Thucydides 1. 61, 4) ἐν *Classical Philology*, 1955, σ. 182 κέξ. Ἡ ὑποστήριξις ὑπὸ τοῦ Geyer (Maked. 57 κέξ. = RE, σ. 594) τῆς γραφῆς *ἐπιστρέφαντες* καὶ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς ἱστορικὴ ἐρμηνεία τῶν κινήσεων τῆς ἀθηναϊκῆς στρατιᾶς δὲν μοῦ φαίνονται ἀσφαλεῖς, καθὼς καὶ ἡ ὑποστηριζομένη γραφὴ *ἐπὶ Στρέψαν ἐπιστρέφαντες* τοῦ Shilleto (πρβλ. Woodhead Cl. Quart. 1952, σ. 57⁴).

τούτους προσετέθησαν καὶ 600 ἱππεῖς Μακεδόνες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλίππου καὶ Παυσανίου, υἱοῦ ἢ ἀδελφοῦ τοῦ Δέρδου.

Τὰ πράγματα ὁμως κατόπιν τῆς ἐξελίξεως πού ἔλαβον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν μὲ τὴν συγκέντρωσιν τόσων ἀθηναϊκῶν δυνάμεων ἐγκυμονοῦσαν σοβαροὺς κινδύνους διὰ τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας, ὃ δὲ Περδίκκας ἦτο ἀρκετὰ ἔξυπνος νὰ προῖδῃ τὸ μέλλον τῆς ἀναγκαίας *ξυμμαχίας*, τὴν ὁποίαν συνῆψε μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ παρουσία τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Φιλίππου, δρῶντος μὲ ἄλλας δυνάμεις ἱππικοῦ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν τοῦ Δέρδου, ὡς συμμάχου τῶν Ἀθηναίων, ἐσήμαινε προσεχῇ ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν του, τὴν ὁποίαν εἶχε σφετερισθῇ ὁ Περδίκκας. Τὸ συμφέρον λοιπὸν τοῦ Περδίκκου ὑπηγόρευε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἄμυναν τῶν Ποτειδαιατῶν, ἀφιστάμενος τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνει ὁ Θουκυδίδης¹, ἱστορῶν, ...ἀπέστη... εὐθὺς *πάλιν τῶν Ἀθηναίων* (Περδίκκας) καὶ *ξυνεμάχει τοῖς Ποτειδαιάταις*, καταστήσας ἀντ' αὐτοῦ ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ εἰς τὴν Ποτείδαιαν τὸν Ἰόλαον, ἐνισχυθέντα καὶ μὲ 200 ἄλλους Μακεδόνας ἱππεῖς.

Ἡ πρώτη φάσις τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν Ποτείδαιαν ὑπῆρξεν εὐτυχὴς διὰ τοὺς Ἀθηναίους, αἱ δὲ ἀπώλειαί των εἰς ἄνδρας, παρὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλλίου, ἦσαν κατὰ τὸ ἥμισυ ὀλιγώτεραι ἀπὸ ἐκεῖνας τῶν Ποτειδαιατῶν καὶ τῶν συμμάχων των. Αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐνισχύσεις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ μέτωπον τῆς Χαλκιδικῆς ὑπὸ τὸν Φορμίωνα, ἡ στενὴ ἀπὸ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς πολιορκία τῆς Ποτειδαίας, καθὼς καὶ ἡ δῆωσις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς Βοττικῆς ἀπὸ τὰς νέας δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων πού ἔφθασαν ἐκεῖ, ὑπῆρξαν τὸ ἔναυσμα τῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς τοῦ πολέμου, ἡ ὁποία ἐντὸς ὀλίγου ἐξεχύθη εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν δημιουργηθέντα τότε πολεμικὸν πυρετὸν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τῆς Ἀθηναϊκῆς *συμμαχίας* ὑπῆρξε καθὼς εἶδομεν, προφανής.

Σιτάλκης ὁ Θρακῶν βασιλεὺς. Ἡ πολιτικὴ ὁμως τοῦ Περδίκκου μετεβλήθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ τὴν ἐμφάνισιν νέου παράγοντος, τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν *θρακῶν*², Σιτάλκου, εἰς τὸ βόρειον μέτωπον τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Σιτάλκης ἦρχεν ἰσχυροῦ βασιλείου, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τὸν Νέστον ποταμὸν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος εἶχεν ἀντιληφθῇ καλὰ τὰς ἱκανότητας τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων καὶ τὰς τάσεις

1. 1. 62, 2.

2. Περὶ τοῦ κράτους τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἐγνώρισεν ἀκμὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 480 καὶ 440 μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης (2, 29 = Ἐφορος παρὰ Διοδ. 12, 50), πρβλ. ὁμοίως H ö c k, *Hermes*, τόμ. 26, σ. 76 κέξ., M e y e r, *GdA*, IV, σ. 73 κέξ.

αὐτοῦ πρὸς ἑκτασιν τοῦ βασιλείου του εἰς τὰς γειτνιαζούσας πρὸς αὐτὸ ἀνατολικὰς περιοχάς. Εἶχε λοιπὸν κάθε συμφέρον νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τόσον ἐπικίνδυνον γείτονα καὶ νὰ ἐξουδετερώσῃ κάθε ἐνέργειαν αὐτοῦ, τείνουσαν πρὸς αὐξήσιν τῆς δυνάμεώς του. Ἡ ταυτότης συμφερόντων μὲ τὸν Σιτάλκην ὥθησε τότε τοὺς Ἀθηναίους εἰς συνεννόησιν μαζί του. Ἦτο τοῦτο σπουδαῖος πολιτικὸς ἔλιγμός τῆς κυβερνήσεως τοῦ Περικλέους κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου, τὰ δὲ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ὑπῆρξαν ἐπιτυχῇ. Τὰς συνεννοήσεις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σιτάλκου διεξήγαγεν ὁ Ἀβδηρίτης Νυμφόδωρος, γυναικᾶδελφος τοῦ Σιτάλκου, ἀσκῶν μεγάλην ἐπ' αὐτοῦ ἐπιρροήν. Τὸν Νυμφόδωρον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν διὰ προξενίας, τὸν δὲ υἱόν του Σάδοκον κατέστησαν Ἀθηναῖον πολίτην. Αἱ διεξαχθεῖσαι διαπραγματεύσεις εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν σύναψιν συμμαχίας Σιτάλκου καὶ Ἀθηναίων, κοινοὶ δὲ σκοποὶ ἀμφοτέρων τῶν συμμάχων καθωρίσθησαν, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης (2. 29, 4)· ἡ καθυπόταξις δηλαδὴ τῶν Χαλκιδέων καὶ Βοττιαίων, καθὼς καὶ τοῦ βασιλέως Περδίκκου ...*Σιτάλκην οἱ Ἀθηναῖοι ξύμμαχον ἐποιοῦντο, βουλόμενοι σφίσι τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία καὶ Περδίκκαν ξυνεξελεῖν αὐτόν.*

Ὁ Θουκυδίδης μὲ τὴν πυκνότητα τῆς ἀφηγήσεώς του δὲν μᾶς δίδει λεπτομερεῖς πληροφορίας ὡς πρὸς τὰ συμφωνηθέντα διὰ τὴν τύχην τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἀπὸ ὅσα ἀναφέρει¹ σχετικὰ μὲ τὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν ἀργότερα, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος (429-8), ὅτε ὁ Σιτάλκης ἐστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Περδίκκου, ὅτι καὶ αἱ δύο σύμμαχοι δυνάμεις συνεφώνησαν νὰ ἀνατρέψουν τὸν Περδίκκαν ἀπὸ τὸν μακεδονικὸν θρόνον καὶ εἰς τὴν θέσιν του νὰ ἐγκαταστήσουν τὸν Φίλιππον, κοινὸν φίλον καὶ σύμμαχον, ὁ ὁποῖος τελευταίως εὗρίσκετο εἰς στενὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν, καὶ δὲν ἔπαυεν ἐργαζόμενος διὰ τὴν παλινόρθωσίν του εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ ὠρισμένα βέβαια ἀνταλλάγματα, ὅπως ἡ ἐκχώρησις ἴσως εἰς τὸν Σιτάλκην τῆς περιοχῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Στρυμόνος, πρὸς τὴν ὁποίαν πάντοτε ἀπέβλεπεν ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ τοῦ Περδίκκου, τοὺς ὁποίους εἶχεν οὗτος ἀνατρέψει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν των, θὰ ἀποκαθίσταντο εἰς τὰς πρόην ἡγεμονίας αὐτῶν. Ἀπεφασίσθη δηλαδὴ τότε ὁ διαμελισμὸς τῆς Μακεδονίας εἰς χωριστὰς ἡγεμονίας. Ἡ ὑποστήριξις τῆς γνώμης ταύτης θὰ γίνῃ περισσότερον σαφὴς ἀπὸ τὰ κατωτέρω.

Ὁ Περδίκκας ἐνώπιον τῆς διαμορφωθείσης νέας πολιτικῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) χαρακτηρίζει πολὺ ὀρθῶς ὡς πίεσιν, ἀσκηθεῖσαν ἐπὶ τοῦ Μακεδόνο βασιλέως ἐκ μέρους του βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν τὴν συνήθη εἰς αὐτὸν μέθοδον

1. Αὐτόθι, 95, 2.

τῶν πολιτικῶν ἐλιγμῶν, ἀλλαγὴν δηλαδὴ πολιτικῆς, μετάθεσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἰσχυρῶν, καὶ προθυμίαν εἰς παραχωρήσεις καὶ ὑποσχέσεις, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐπέβαλλον τὰ πράγματα. Εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν ἦλθεν εἰς συνεννόησιν ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν Σιτάλκην καὶ ἔδωσεν εἰς αὐτὸν ὠρισμένας ὑποσχέσεις ὡς ἀντάλλαγμα τῆς διατηρήσεως τῆς βασιλείας του ...καὶ Φίλιππον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ πολέμιον ὄντα μὴ καταγάγοι ἐπὶ βασιλείᾳ.

Ποῖαι ἦσαν αἱ δοθεῖσαι ἐκ μέρους τοῦ Περδίκκου εἰς τὸν Σιτάλκην ὑποσχέσεις ; ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Θουκυδίδου ὁμιλεῖ περὶ « χρημάτων οὐκ ὀλίγων », μὲ τὰ ὅποια ὁ Περδίκκας ἐξηγόρασε τὴν φιλίαν τοῦ Σιτάλκου. Ἀπὸ ὅσα ὁμῶς ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθῇ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Περδίκκας ὑπεσχέθη τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀρχὴν καὶ τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ὁ Περδίκκας ἐζήτησεν ἐπίσης ἀπὸ τὸν Σιτάλκην τὴν μεσολάβησιν του πρὸς φιλικὴν διευθέτησιν τῶν διαφορῶν του μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Τὰς διαπραγματεύσεις μεταξὺ Περδίκκου καὶ Ἀθηναίων διεξήγαγε καὶ πάλιν ὁ Νυμφόδωρος, βάσιν δὲ τούτων ἀπετέλεσεν ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Περδίκκου ...τὸν ἐπὶ Θράκης Χαλκιδικὸν πόλεμον καταλύσειν.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν κάθε συμφέρον εἰς τὴν κρίσιμον καμπήν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον φθάσει τὰ πράγματα, νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Περδίκκαν καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἐνδεχομένων ἐνεργειῶν του εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἔτσι ἀπερίσπαστοι θὰ ἠμποροῦσαν νὰ συγκεντρώσουν ὅλην τὴν προσοχὴν εἰς τὰ γεγονότα τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τὰ ὅποια ἐλάμβανον ραγδαίαν ἐξέλιξιν μὲ τὸν ἐκραγέντα πόλεμον. Ἐμπρακτος ἀπόδειξις τῶν εἰλικρινῶν διαθέσεων τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Περδίκκαν ὑπῆρξεν ἡ παραχώρησις εἰς αὐτὸν τῆς Θέρμης, τὴν ὁποίαν, καθὼς εἶδομεν (σ. 189), εἶχον καταλάβει οὗτοι. Ὁ Περδίκκας ἐξ ἄλλου, ἐκτὸς τῆς ὑποσχέσεώς του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους νὰ τερματίσῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χαλκιδικήν, παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς συμμάχους του τὸ μονοπώλιον τῆς ναυπηγησίμου ξυλείας ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, συγκατετέθη δὲ νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τοὺς ἀδελφούς του, καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὠρισμένα δικαιώματα αὐτῶν καὶ τῶν διαδόχων των εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὰ ὅποια ὁ ἴδιος εἶχε παραβιάσει.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁμολογιῶν τούτων συνήφθη συνθήκη φιλίας καὶ συμμαχίας, περὶ τῆς ὁποίας μᾶς πληροφορεῖ ἐνεπίγραφος, πολὺ κατεστραμμένος λίθος, τοῦ ὁποίου τμήμα ἀποκατεστάθη ἐπιτυχῶς¹.

1. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ τμήματος τῆς ἐπιγραφῆς (περὶ τῆς ὁποίας βλ. IG I², 71, Davis AJA, 1926, σ. 179, SEG, X, 86), γενομένη ἀπὸ τοὺς συγγραφῆς τῶν ATL, III, σ. 313, ἀριθ. 61, ἔχει ὡς ἑξῆς ἐν στ. 47 - 53 : [ἔδοχον ἐξ βολεῖ καὶ τῶν] δέμοι· Ἀλαντί[ς ἐπρυτάνευσεν, γνόμει] στρατεγδὼν ἄρχεν τὴν [φιλίαν καὶ τὴν χουμμαχίαν ταύ-

Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔγγραφον, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431 - 0), συμπληρώνει τὴν πληροφορίαν τοῦ Θουκυδίδου¹, ὁμιλοῦντος περὶ συμμαχίας Περδίκκου καὶ Ἀθηναίων κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν. Ἡ μνεῖα εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βασιλέως τῆς Λυγκηστίδος Ἀρραβαίου καὶ τοῦ Δέρδου τῆς Ἑλιμίας εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὑπογραφομένων ὀνομάτων φανερώνει εὐρείαν ἔκτασιν τῆς συνθήκης, καὶ τὴν ἤδη ὑφισταμένην φιλίαν τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὸν βασιλέα τῶν Λυγκηστῶν, τὸν ἰσχυρότερον ἡγεμόνα τῶν ἐπάνωθεν ἔθνων, ὁ ὁποῖος λόγῳ τῶν τάσεων αὐτοῦ πρὸς ἑπέκτασιν τοῦ βασιλείου του, ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τὸν Περδίκκαν ὡς ὁ πλέον ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος αὐτοῦ.

Εἰς τὸν Ἀρραβαῖον τοῦτον οἱ Ἀθηναῖοι, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Φιλίππου ἀπὸ τὴν ἀρχὴν του, καθὼς καὶ εἰς τὸν Δέρδαν τῆς Ἑλιμίας, εἶδον τὴν μόνην ἀντίρροπον δύναμιν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῶν τάσεων τοῦ Μακεδόνο βασιλέως. Μὲ τοὺς δύο τούτους ἡγεμόνας εἶχεν ἐπιτευχθῇ τριπλῇ συνεννόησις. Ἦδη δὲ ἡ βουλὴ τῶν Ἀθηναίων ἐξήνεγκε γνώμην, καθὼς ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν (στ. 49 ἐξ.) *ποιέτο δὲ καὶ Ἀρραβαῖος πρὸς Περδίκκαν χουμμαχίαν καθάπερ Ἀθηναῖοι κελεύουσιν καὶ ἥοτιαν φίλος γίγνεται Περδίκκας, ποιῆν καὶ Ἀρραβαίῳ φίλιαν καὶ χουμμαχίαν.* Μὲ τὴν συνθήκην αὐτὴν ἐξησφαλίζοντο εἰς τὸν Περδίκκαν ἴσα δικαιώματα ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, καθὼς καὶ εἰς τοὺς συμμάχους (στ. 48) *...ἡνυπάρχεν δὲ χρῆσιν ἐμπορίου Ἀρραβαῖοι καὶ τοῖς χουμμάχοις...*

Πολὺ ἐνδιαφέρον τμήμα τοῦ ἐνεπιγράφου λίθου εἶναι ἡ μνεῖα τῶν ὑπο-

τεν αὐτίκα μ[άλα· ἡνυπάρχεν δὲ χρῆσιν ἐμ]πορίου Ἀρραβ[αῖοι καὶ τοῖς χουμ]μάχοις | *heper an kai Perdikchai kai tois chummachois· peri de touton* | [*γνόμεν ἐχσενεγκέτο ἡ βολῇ*] Ἀρραβαῖοι [*καὶ τοῖς χουμμάχοις· ποιέτο δὲ καὶ Ἀρραβ[αῖος πρὸς Περδίκκαν χουμμαχίαν καθάπερ Α]*] (50) [*θηναῖοι κελεύουσιν, καὶ ἡότιαν φίλος γίγνεται Περδίκκας*] (οὐχὶ « Ἀρραβαῖος », ὅπως συμπληρώνουν οἱ συγγραφεῖς τῶν ATL) *ποιῆν καὶ Ἀρραβαῖοι φιλ[ίαν καὶ χουμμαχίαν· τὸ δὲ φσέφισμα τόδε τὸ]* [*ν γραμματεῖα τὸν τῆς βολῆς π]ροσγράψαι [πρὸς τὸ πρότερον φσέφισμα. Vacat.*

[*ὁμνον ἀρχο]ντες Μακεδ[όνο]ν· Περδίκκας [Ἀλεχσάνδρο,] Ἀλκέτες Ἀλεχσάνδρο, Ἀρχέλας Π[ερδίκκο, Φίλιππος Ἀλεξάνδρο, Ἀμύντας Φ]ιλίππο], Μενέλαος Ἀλεχσά[νδρο], Ἀγέλαος Ἀ[λκέτο κλπ. (59) Ἀρραβαῖος (61) [Δέρδας. Εἰς τὸ πρῶτον τμήμα τῆς ἐπιγραφῆς (1 - 46), τὸ περιλαμβάνον τὸν ὄρκον, ὃν ὤμοσεν ὁ Περδίκκας, ἀναγράφεται [καὶ τὸς] αὐτὸς φίλος νομιῶ καὶ ἐχθρ[ὸς ἡόςπερ Ἀθην]αῖοι (20) [οὐδὲ κο]πέας ἐχσάγεν ἑάσο ἑὰμ με Ἀθε[ναίοις (23) καὶ τοῖς χουμμάχοις βοεθῇ τοῖς Ἀθ]ηναῖον (κατ' ἐμὴν συμπλήρωσιν). Ὅτι τὸ ἐπίσημον τοῦτο ἔγγραφον θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431 - 0) ἔδειξα εἰς ἀρθρον μου, The foreign Policy of Perdikkas, II, during the archidamian war (« Ἑλληνικά », τιμητικὸς τόμος Σ. Κουγέα, σ. 262 ἐξ.).*

1. 2. 29, 95 *...τοῖς τε Ἀθηναίοις αὐτὸς ὡμολογήκει ὅτε τὴν ξυμμαχίαν ἐποιεῖτο (Περδίκκας) τὸν ἐπὶ Θράκης Χαλκιδικὸν πόλεμον καταλύσειν.*

γραφόντων τὴν συνθήκην ὀνομάτων καὶ ἡ ἐπὶ κλησις ὄλων τούτων « ἄρχοντες Μακεδόνων ». Οὗτοι, ἐκτὸς τοῦ Περδίκκου καὶ τοῦ υἱοῦ του διαδόχου Ἀρχελάου, καθὼς καὶ τῶν Ἀρραβαίου καὶ Δέρδου, εἶναι οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Περδίκκου καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν, ὅπως « Ἀλκέτες Ἀλεχσάνδρο, Ἀρχέλας Περδίκκο, Φίλιππος Ἀλεχσάνδρο, Ἀγέλαος Ἀλκέτο... ». Ὁ Περδίκκας δηλαδὴ ὑπογράφει ὡς ἴσος μὲ τοὺς ἄλλους, χαρακτηριζομένους ἐπίσης ὡς ἄρχοντας Μακεδόνων, ἀναγνωρίζων τρόπον τινὰ εἰς τοὺς ἀδελφούς καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν κληρονομικὰ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Μακεδόνων δικαιώματα. Ἔτσι ἀπὸ τὸ ἐπίσημον αὐτὸ ἐγγράφον γίνεται ἀκόμη σαφὴς ἡ ἀδυναμία τοῦ Περδίκκου εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου μὲ τὴν ἐπιτευχθεῖσαν συμμαχίαν Σιτάλκου καὶ Ἀθηναίων, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὸ σημαντικώτατον ἐπίτευγμα τῆς πολιτικῆς τοῦ Περικλέους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὅχι μικρὰ ὑπῆρξεν εἰς τὰς ἐπιτευχθείσας συμφωνίας ἡ συμβολὴ τοῦ φίλου τοῦ Περικλέους στρατηγοῦ Ἀγνωνος, τὸν ὁποῖον ὁ Θουκυδίδης (2. 95, 3) ἐμφανίζει μὲ ἄλλους Ἀθηναίους πρέσβεις εἰς τὸν βόρειον αὐτὸν τομέα τῶν ἀθηναϊκῶν συμφερόντων.

Ἐὰν οἱ ὅροι τῶν ἐπιτευχθεισῶν τότε συμφωνιῶν ἦσαν τοιοῦτοι, ὥστε νὰ ἱκανοποιούν ὅπωςδὴποτε τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ παρέμενεν οὗτος πιστὸς εἰς τὴν συμμαχίαν, ὃ δὲ Σιτάλκης ἐδείκνυνεν εἰλικρινῇ ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων στάσιν καὶ ἐβοήθει αὐτοὺς εἰς τὸν Χαλκιδικὸν πόλεμον, θὰ ὑπῆρχε νομίζω πράγματι εἰς τὸν βορρᾶν ἀρραγῆς συμμαχία καὶ δὲν θὰ ἦνοιγετο ἀργότερα εἰς τὴν Σπάρτην ἡ ὁδὸς νὰ δράσῃ ἐκεῖ στρατιωτικῶς. Ὅπως ὁμως εἶχον συντεθῇ οἱ ὅροι τῆς συμμαχίας Περδίκκου καὶ τῶν συμμάχων, ἐνυπῆρχον εἰς αὐτὴν τὰ σπέρματα διαλύσεως τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐνότητος αὐτοῦ. Μίαν τοιαύτην κατάστασιν ὁ Περδίκκας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῇ, θὰ ἀνέμενε δὲ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ ἀθετήσῃ τοὺς ὅρους τῶν συμφωνιῶν καὶ νὰ καταγγείλῃ τὸ σύμφωνον ὡς ἐστερημένον σημασίας.

Ὁ ἐνσκήψας λοιμὸς εἰς τὰς Ἀθήνας, ὃ ὁποῖος ἐμφανίζεται ὡς ἀστάθμητος παράγων διὰ τοὺς Ἀθηναίους, ἡ χαλάρωσις τῆς δραστηριότητος τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸ μέτωπον τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπου ἡ νόσος ἔκαμεν ἐπίσης τὴν ἐμφάνισίν της, καθὼς καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσημειώθη ἀποστατικὴ κίνησις ἀπὸ τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, πάντα ταῦτα ὑπῆρξαν διὰ τὸν Περδίκκαν σπουδαῖαι εὐκαιρίαι, διὰ νὰ παραβιάσῃ τὰ συμφωνηθέντα (ἃ ὑπεδέξατο οὐκ ἐπετέλει), καὶ ἀποστῇ ἀπὸ τὰς συμμαχίας του μὲ τὸν Σιτάλκην καὶ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ στάσις αὕτη τοῦ Περδίκκου φαίνεται, ὅτι ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμή, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Σιτάλκης ἐστράτευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν το φθινόπωρον τοῦ 429. Ἡ παρουσία δὲ Ἀθηναίων πρέσβεων εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Ἀγωνα ὁμιλεῖ σαφῶς περὶ διαβημάτων τῶν Ἀθηναίων παρὰ

τῷ Σιτάλκῃ, εἰς ὃν κατήγγειλαν οὗτοι ὑπόπτους κινήσεις τοῦ Περδίκκου πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀντιπάλου παρατάξεως¹.

Ὁ Θουκυδίδης παραδίδει², ὅτι εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Λακεδαιμονίων τὸ θέρος τοῦ ἰδίου ἔτους εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν ὁ Περδίκκας ἀπέστειλεν εἰς ἐνίσχυσιν αὐτῶν 1000 Μακεδόνας. Περὶ τῆς ἐνεργείας ταύτης τοῦ Μακεδόνος βασιλέως, μολονότι οἱ στρατιῶται ἐβάδισαν « κρύφα τῶν Ἀθηναίων », ἀκολουθήσαντες τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Καστοριᾶς, Κοριτσᾶς καὶ Ἰωαννίνων³, οἱ Ἀθηναῖοι φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐνημερωμένοι, καθὼς καὶ περὶ τῶν συνεννοήσεων αὐτοῦ μὲ τὸν Ἀντίοχον, τὸν βασιλέα τῶν Ὀρεστών, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπίσης ἀποστείλει βοήθειαν ἐκ 1000 ἀνδρῶν εἰς τὸν Λακεδαιμόνιον ναύαρχον Κνήμον, δρῶντα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν.

Οἱ ἡγεμόνες τῶν Ὀρεστών, καθὼς καὶ τῆς Ἑλιμίας, φαίνεται ὅτι τότε, κατόπιν ζωηρᾶς διπλωματικῆς δράσεως τοῦ Περδίκκου, συνῆψαν συμμαχίαν μαζὶ τοῦ καὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ἀρχηγὸν τῆς συμμαχίας. Οἱ λόγοι οἱ ὠθήσαντες εἰς τὸν πολιτικὸν τοῦτον συνασπισμὸν ὀφείλονται εἰς τὴν διαμόρφωσιν νέου πολιτικοῦ κλίματος εἰς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Λυγκηστῶν Ἀρραβαίου καὶ Ἀθηναίων. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος φαίνεται ὅτι ἔδειξε τότε τάσεις πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἐπιρροῆς τοῦ βασιλείου του ὅχι μόνον ἐπὶ τῶν γειτονικῶν ἡγεμονιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Μακεδονίας τοῦ Περδίκκου. Ἀπὸ τὴν πολιτικὴν αὐτὴν κατάστασιν ἐπωφελήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ ἐπέτυχε τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Ὀρέστας καὶ Ἑλιμιώτας, τοὺς ἄνω ξυμμάχους κατὰ τὸν Θουκυδί-

1. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει δις (πρβλ. 2. 95, 3 καὶ 2, 101) περὶ Ἀθηναίων πρέσβων παρὰ τῷ Σιτάλκῃ. Κατὰ τὴν γνώμην μου πρόκειται περὶ δύο ἀθηναϊκῶν ἀποστολῶν· ἡ πρώτη ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀγνώνα ἐστάλη, διὰ νὰ καταγγεῖλῃ εἰς τὸν Σιτάλκην τὴν ἀθέτησιν ἐκ μέρους τοῦ Περδίκκου τῶν συμφωνιῶν, καὶ παροτρύνῃ αὐτόν, ὅπως ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον του καὶ ἐκδιώξῃ τὸν Περδίκκην ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας. Διότι ἐφ' ὅσον οὗτος παρέμενε εἰς τὴν ἀρχὴν θὰ παρείχε πάντοτε πράγματα εἰς τοὺς συμμάχους. Ἡ πρεσβεία αὐτὴ ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Σιτάλκην τὴν ἀπόφασιν τοῦ δήμου περὶ ἐνισχύσεων μὲ ναῦς καὶ μὲ στρατόν, τὰς ὁποίας θὰ ἔστελλον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ μέτωπον τῆς Χαλκιδικῆς ... ἔδει γὰρ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ναοὶ τε καὶ στρατιὰ ὥς πλείοι ἐπὶ τοὺς Χαλκιδικᾶς παραγενέσθαι. Ἡ ἄλλη πρεσβεία ἐστάλη εἰς τὸν Σιτάλκην μετὰ τὴν εἰσβολὴν του εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατόπιν τῆς ἀδρανείας τοῦ Σιτάλκου ἐπὶ δύο σχεδὸν ἔτη ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς συμμαχίας, δὲν ἐπίστευον ὅτι θὰ ἀνελάμβανεν οὗτος ἐπιχειρήσεις ἐν ὧρα μάλιστα χειμῶνος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων, τὰς ὁποίας εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς αὐτόν. Ἡ ἀποστολὴ λοιπὸν αὐτὴν τὴν φορὰν νέας πρεσβείας, κομιζούσης εἰς τὸν Θρᾶκα βασιλέα δῶρα (δῶρα δὲ καὶ πρέσβεις ἐπεμψαν αὐτῷ), ἀπεσκόπει εἰς τὴν δικαιολογίαν αὐτῶν διὰ τὴν μὴ ἔγκαιρον ἀποστολὴν τῆς ὑπεσχημένης βοηθείας.

2. 2. 80, 7.

3. Beaumont, J(ournal of) H(ellenic) S(tudies), 1952, σ. 64.

δην¹, οἱ ὅποιοι μὲ ἱππικὸν ἐνίσχυσαν τὸν Περδίκκαν κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Σιτάλκου εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἡ μετάβασις λοιπὸν τῆς ἀθηναϊκῆς πρεσβείας παρὰ τῷ Σιτάλκῃ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καταγγελίαν τῶν ἐνεργειῶν τούτων τοῦ Περδίκκου καὶ τὴν παρότρυνσιν αὐτοῦ εἰς τὴν κήρυξιν πολέμου ἐναντίον του ...τούτου ἔνεκα. Ὅτι κύριος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας τοῦ Σιτάλκου ἦτο ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Περδίκκου καὶ νέα διευθέτησις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Μακεδονίας, τοῦτο φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Θουκυδίδου², παραδίδοντος ὅτι ὁ Σιτάλκης εἶχε μαζί του τὸν υἱὸν τοῦ ἀποθανόντος ἤδη Φιλίππου Ἀμύνταν, προοριζόμενον ὡς *ἐπὶ βασιλείᾳ τῶν Μακεδόνων*.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Σιτάλκου ἀπὸ τὰ σημερινὰ Γιουγκοσλαβικὰ περίπου σύνορα εἰς τὴν Μακεδονίαν τοῦ Ἀξιοῦ, ὅπου προηγουμένως ἐξετείνετο ἡ ἀρχὴ τοῦ Φιλίππου, μὲ στρατόν, τὸν ὅποιον ὁ Θουκυδίδης³ ἀναβιβάζει μὲ ὑπερβολὴν εἰς 150.000, πεζὸν καὶ ἱππικόν, προεκάλεσεν, ὡς ἦτο ἐπόμενο, πανικὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ...*ἀδύνατοι ὄντες ἀμύνεσθαι ἔς τε τὰ κρατερὰ καὶ τὰ τεῖχη ὅσα ἦν ἐν τῇ χώρᾳ ἐσεκομίσθησαν*, κατὰ τὸν Θουκυδίδην⁴. Ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὴν κάτω Μακεδονίαν, ἡ ὁποία, καθὼς εἴπομεν (ἄνωτ. σ. 181), ἀπετέλεσε πρὶν τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Φιλίππου, καὶ διετήρει ἀγαθὴν ἀνάμνησιν τῆς καλῆς διοικήσεώς του, ἡ Εἰδομενὴ ἐκυριεύθη κατὰ κράτος, ἐνῶ ἡ Γορτυνία, Ἀταλάντη καὶ ἄλλα χωρία τῆς περιοχῆς αὐτῆς προσεχώρησαν εἰς τὸν Σιτάλκην χωρὶς καμμίαν ἀντίστασιν διὰ τὴν Ἀμύντου φιλίαν. Μόνον ἡ πόλις Εὐρωπὸς ἀντέταξε κρατερὰν ἀντίστασιν καὶ ἡ ἄλωσίς της δὲν ἐπετεύχθη.

Ὁ Περδίκκας εἰς τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν τοῦ Σιτάλκου ἐχρησιμοποίησε τακτικὴν παρενοχλήσεως τῆς θρακίας στρατιᾶς μόνον διὰ τοῦ ἱππικοῦ του, τὸ ὅποιον ἐνισχύθη ἀπὸ δυνάμεις ἱππικοῦ, τὰς ὁποίας ἔστειλαν εἰς αὐτὸν οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ Ὅρέσται καὶ Ἑλιμιῶται⁵. Συγχρόνως δὲ ἐφήρμοσε τὴν δι' ἄλλων μέσων τακτικὴν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη κατὰ τὴν παροῦσαν μάλιστα περίστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις ποὺ διέθετε δὲν ἦσαν ἱκαναὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν κατὰ πολὺ ὑπερτέραν δύναμιν τοῦ ἀντιπάλου.

1. 2. 100, 5.

2. 2. 95, 3 = Διόδ. 12. 50, 3.

3. 2. 98, 3 - 4.

4. Αὐτ. 100.

5. Αὐτ. 2, 101 ...ἱππους δὲ προσμεταπεμψάμενοι ἀπὸ τῶν ἄνω συμμάχων. Ἡ γνώμη τοῦ V i s c h e r (Kleine Schriften, σ. 260), ὅτι ὑπὸ τοὺς ἄνω συμμάχους νοητέοι οἱ Ἑλιμιῶται καὶ Λυγκησταί, ἀναγνωρίσαντες τότε τὴν κυριαρχίαν τῆς κάτω Μακεδονίας, οὐχὶ ὀρθῶς ὡς πρὸς τοὺς Λυγκηστάς. Ὁρθὴ ἡ τοῦ G e y e r (Makedonien, σ. 63), συμφωνοῦσα πρὸς τὴν ἄποψιν ἡμῶν.

Ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) παραδίδει, ὅτι ὁ Σιτάλκης πρὸς τε τὸν Περδίκκαν λόγους ἐποιεῖτο ὧν ἔνεκα ἐστράτευσε, καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι οὐ παρῆσαν ταῖς ναυσὶν ἀπιστοῦντες αὐτὸν μὴ ἤξειν... ἔς τε τοὺς Χαλκιδέας καὶ Βοττιαίους μέρος τι τοῦ στρατοῦ πέμπει, καὶ τειχήρεις ποιήσας ἐδήρουν τὴν γῆν. Ἡ ἀποσυμφόρησις αὐτῇ τῆς στρατιᾶς τοῦ Σιτάλκου, τῆς ὁποίας τμήμα ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ μετεστάθμευσεν εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἐσήμανε τότε χαλάρωσιν τῆς δραστηριότητος τοῦ θρακικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τοῦτο ὠφείλετο εἰς συνεννόησιν τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρουσῶν μὲ τὸν Περδίκκαν καὶ τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ πρὸς εἰρηνικὴν διευθέτησιν τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων. Ἡ μὴ παρουσία ἀθηναϊκῶν ἐνισχύσεων, τὰς ὁποίας οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ὑποσχεθῇ εἰς τὸν Σιτάλκην, ἀπετέλεσε τότε σπουδαῖον ἔρεισμα διὰ τὸν Περδίκκαν, διὰ νὰ καλλιεργήσῃ μεταξὺ τῶν συμμάχων τὴν ὑποψίαν, ἥ ὁποία ἠῤῥξανε μὲ τὴν ἐπὶ δύο ἔτη ἀδράνειαν τοῦ Σιτάλκου ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμμαχίας. Περαιτέρω ἐνέργεια τοῦ Μακεδόνο βασιλέως ἦτο ἡ συνεννόησις αὐτοῦ μὲ τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Σιτάλκου Σεύθην τὸν Σπαραδόκου, ὁ ὁποῖος ἴσχυε πολὺ πλησίον τοῦ Σιτάλκου. Εἰς αὐτὸν ὁ Περδίκκας ὑπεσχέθη στενὸν συγγενικὸν δεσμόν, ὁ ὁποῖος ὀλίγον ὕστερον ἐπραγματοποιήθη, τοῦ Σεύθου λαβόντος ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Περδίκκου Στρατονίκην.

Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν ἀδαεῖς τῶν διπλωματικῶν τούτων ἐνεργειῶν τοῦ Περδίκκου πλησίον τοῦ Σιτάλκου καὶ τῆς ὅλης ἀνειλικρινοῦς πολιτικῆς του ἀπέναντι αὐτῶν. Τὸ αἶσθημα τῆς κοινῆς γνώμης περὶ τοῦ Μακεδόνο βασιλέως ἐκφράζεται σαφῶς εἰς στίχον τοῦ ἔργου τοῦ ποιητοῦ Ἑρμίππου « Φορμοφόροι » (Ἀπόσπ. 63,8), τὸ ὁποῖον παρεστάθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 427 καὶ 426. Εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο ὁ ποιητὴς ὀνομάζων ἐν πρὸς ἐν τὰ εἰσαγόμενα ἀγαθὰ ἀπὸ τοὺς διαφόρους λιμένας τῆς Μεσογείου εἰς τὸν Πειραιᾶ, προσθίεται χαρακτηριστικά :

Καὶ παρὰ Περδίκκου ψεύδη ναυσὶν πάννυ πολλοῖς.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἠθέλησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Περδίκκου παρὰ τῷ Σιτάλκῃ καὶ ἀπέστειλαν τὴν δευτέραν πρεσβείαν (ἀνωτ. σ. 196 σημ. 1) μὲ δῶρα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν μὴ ἀποστολὴν τῆς ὑπεσχημένης βοηθείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ δείξουν τὴν σταθερότητα τῆς φιλίας των πρὸς τὸν σύμμαχον βασιλέα.

Ὁ σκοπὸς τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ Περδίκκου ἐπέτυχε, διότι ὁ Σιτάλκης, ἀφοῦ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας του ἐναυάγησεν, ἡ δὲ στρατιὰ του ἐταιπωρεῖτο διὰ τὸν χειμῶνα καὶ δι' ἔλλειψιν σίτου, ἀπεφάσισε νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Χαλκιδικήν. Ἐκτοτε δὲν ἀκούεται πλέον δρᾶσις τοῦ Σιτάλκου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Ἔτσι ὁ Περδίκκας κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, εἰς τὸν ἀνταγωνισμόν αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐξῆλθε νικητὴς, ἐξουδετερώσας τὴν δύναμιν τοῦ Σιτάλκου, ἡ ὁποία ἄλλως θὰ ἀπέ-

βαινεν ὀλεθρία δι' αὐτὸν καὶ τὸ κράτος του, ἐνῶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀπέμεινε ὡς κέρδος ἡ κενὴ μὲ τὸν Σιτάλκην φιλία, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τοὺς « Ἀχαρνεῖς » του (141) διακωμῶδει οὕτω :

Τοῦτον μετὰ Σιτάλκους ἔπινον τὸν χρόνον
καὶ δῆτα φιλαθήναιος ἦν ὑπερφυῶς
ὕμῶν τ' ἐραστὴς ὡς ἀληθῶς ὥστε καὶ
ἐν τοῖσι τοίχοις ἔγραφε « Ἀθηναῖοι καλοί ».
Ὁ δ' υἱός, δν Ἀθηναῖον ἐπεποιήμεθα,
ἤρα φαγεῖν ἀλλᾶντας ἐξ Ἀπατουρίων,
καὶ τὸν πατέρ' ἤντεβόλει βοηθεῖν τῇ πάτρῃ
ὁ δ' ὥμοσε σπένδων βοηθήσειν ἔχων
στρατιὰν τοσαύτην ὥστ' Ἀθηναίοις ἐρεῖν
« ὅσον τὸ χρῆμα παρόπων προσέρχεται ».

Ψήφισμα Μεθωναίων. Αἱ σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου περιῆλθον εἰς σοβαρὰν κρίσιν ἐξ ἀφορμῆς οἰκονομικοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐνήργησεν οὗτος ἐπὶ τῆς συμμάχου τῶν Ἀθηναίων Μεθώνης, εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ. Περὶ τούτων μαρτυρεῖ τὸ ψήφισμα περὶ Μεθωναίων¹. Οἱ Μεθωναῖοι ἀπέστειλαν πρεσβείαν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ διατυπώσῃ ὁρισμένα παράπονα ἐναντίον τοῦ Περδίκκου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τριμελῆ πρεσβείαν εἰς τὸν Περδίκκαν (στ. 18 κέξ.) ...εἰπεῖν... Περδίκκα, ὅτι δοκεῖ δίκαιον εἶναι ἔαν Μεθωναίους τῇ θαλάττῃ χρῆσθαι μηδὲ ἐχσεῖναι ἡγορίσασθαι, καὶ ἔαν εἰσεμπορεύεσθαι καθάπερ τέως ἐς τὴν χώραν, καὶ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι, μηδὲ στρατιὰν διὰ τῆς χώρας τῆς Μεθωναίων διάγειν ἀκόντων Μεθωναίων... Ὅτι παρεβιάσθη ἡ οὐδετερότης τῆς πόλεως τῶν Μεθωναίων καὶ ὅτι ἐναντίον των ἐνηργήθη οἰκονομικὸς ἀποκλεισμός, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ εἰσαγωγή ὑλικῶν ἀγαθῶν, καὶ κυρίως σίτου, εἰς τὴν πόλιν, εἶναι προφανές. Ἀκόμη σαφέστερον φαίνεται αὐτὸ ἀπὸ τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ δῆμος ὡς ἀντιστάθμισμα (στ. 35 κέξ.) ...Μεθωναίοις εἶναι ἐχσαγωγήν ἐγ Βυζαντίου σίτου μέχρι [πεντ]ακισχιλίων μεδίμνων τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου...

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι χαρακτηριστικὸν εἰς τὸ ψήφισμα εἶναι ἡ παράγραφος ποὺ διαλαμβάνει τὰ ἑξῆς : (στ. 27 ἑξ.) ...εἰπεῖν δὲ Περδίκκα, ὅτι ἔαν ἡοι στρατιῶται ἡοι ἐμ Ποτειδαίᾳ ἐπαινώσι, γνώμας ἀγαθὰς ἡέχσουσι περὶ αὐτοῦ Ἀθηναῖοι. Ἡ εἰλικρίνεια δηλονότι τῶν σχέσεων τοῦ Μακεδόνο βασιλέως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἡ ἐμμονὴ αὐτοῦ εἰς τὰς συνθήκας (σ. 193 σημ. 1 ἑξ.) ἐξηγοῦντο ἀπὸ τὴν διαγωγὴν του ἀπέναντι τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι εὗρισκοντο ἐν δράσει εἰς τὴν Ποτείδαιαν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν λόγους,

ἔπειτα ἀπὸ τὴν διπλωματικὴν δρᾶσιν τοῦ Περδίκκου πλησίον τοῦ Σιτάλκου, νὰ ὑποπτεύουν αὐτὸν καὶ νὰ φοβοῦνται, ὅτι οὗτος ἦτο δυνατόν νὰ προβῇ εἰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐδυσχέραιναν τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις αὐτῶν εἰς τὴν Ποτεΐδαιαν. Ἡ ἀποστολὴ λοιπὸν τῆς πρεσβείας ἀπετέλεσε τότε (429) προειδοποίησιν τοῦ δήμου δι' ὅσα ὁ Περδίκκας παρὰ τὰς συνθήκας ἔπραττε μὲ τὴν ἀσταθῆ του πολιτικὴν ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ μετ' ὀλίγον πτώσις τῆς Ποτεΐδαίας ὑπῆρξε βέβαια γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐσταμάτησε κάθε δρᾶσιν τοῦ Περδίκκου, δὲν ἔπαυσεν ὅμως οὗτος νὰ παρακολουθῇ μὲ προσοχὴν τὴν ἐξέλιξιν τῆς καταστάσεως, ἔτοιμος νὰ προσαρμόσῃ κάθε πολιτικὴν του ἐνέργειαν πρὸς τὴν φορὰν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανον τὰ πράγματα.

Περδίκκας καὶ Βρασίδας. Τὰ ἔτη 425 καὶ 424 ὑπῆρξαν ἀποφασιστικὰ διὰ τὴν τροπὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Αἱ ἐπιτυχεῖς στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Πύλον καὶ τὴν Σφακτηρίαν ἀφ' ἑνός, καὶ ἡ κατάληψις τῶν Κυθήρων ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Νικίου ἀφ' ἑτέρου, περιέκλεισαν ὥς εἰς κλοιὸν τὴν Σπάρτην καὶ τῆς ἐστέρησαν τὴν δυνατότητα νὰ δράσῃ στρατιωτικῶς εἰς τὴν Ἀττικὴν εἰς ἀντιπερισπασμόν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀπειλήσει, ὅτι θὰ ἐφόνευσον ὅλους τοὺς συλληφθέντας εἰς τὴν Σφακτηρίαν Σπαρτιάτας ἦν... οἱ Πελοποννήσιοι... ἐς τὴν γῆν ἐσβάλλωσιν.

Τὴν δυσχερῆ θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθε τότε ἡ Σπάρτη, ἐπέτεινεν ἡ ἀπόρριψις ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων προτάσεων τῶν Λακεδαιμονίων πρέσβων περὶ εἰρήνης καὶ ἡ ἀπειλὴ ἐπαναστάσεως τῶν Εἰλώτων, τὴν ὁποίαν ἀντιμετώπιζεν ἡ κυβέρνησις τῆς Σπάρτης. Ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον αὐτὸ ἔσωσε τότε τὴν Σπάρτην ὁ Βρασίδας μὲ τὴν στρατιωτικὴν του ἐπιχείρησιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην.

Ὁφείλεται ἄραγε τὸ σπουδαῖον αὐτὸ ἐγχείρημα ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ, ὅπως ἐτονίσθη κυρίως ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἱστορικούς, ἢ συνέβαλον εἰς αὐτὸ καὶ ἄλλοι παράγοντες; ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ οὕτω τιθέμενον ἐρώτημα εἶναι δυνατὴ, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ ἀντίκτυπος, τὸν ὁποῖον προεκάλεσαν τὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου εἰς ἄλλους τομεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξετείνεται ἡ ἀθηναϊκὴ ἐπιρροή. Οὕτω κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Θουκυδίδου¹ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν προεκλήθη πανικὸς εἰς τὰς πόλεις ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποστῆ ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, διότι ἐνόμιζον, ὅτι ἡ προσεχὴς ἐνέργεια τῶν Ἀθηναίων θὰ ἦτο ἡ αὐστηρὰ τιμωρία αὐτῶν, ...δείσαντες... οἱ Χαλκιδεῖς νομίζοντες ἐπὶ σφᾶς πρῶτον ὁρμήσειν τοὺς Ἀθηναίους (καὶ ἅμα αἱ πλησιόχωροι πόλεις αὐτῶν αἱ οὐκ ἀφεστηκυῖαι ξυνεπῆγον κρύφα). Ἐπίσης ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας φοβούμενος... καὶ αὐτὸς τὰ παλαιὰ διάφορα τῶν Ἀθηναίων...

εἶχε λόγους νὰ πιστεύῃ, ὅτι ἐπλησίαζεν ὁ καιρὸς τῆς ὀριστικῆς διευθετήσεως τῶν λογαριασμῶν τοῦ μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡδὴ δὲ ἡ θέσις τοῦ εἶχεν ἐπηδενωθῇ ἐξ αἰτίας τῆς ἐχθρικῆς πρὸς αὐτὸν στάσεως τοῦ Ἀρραβαίου τῶν Λυγκηστῶν συμμάχου τῶν Ἀθηναίων (ἀνωτ. σ. 194). Ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἐκέρδιζον τὸν πόλεμον, τὸ Μακεδονικὸν κράτος θὰ ἔχανεν ὀριστικῶς τὴν πολιτικὴν του ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Περδίκκας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παράμεινῃ εἰς τὴν ἀρχὴν του. Συμφέρον λοιπὸν τοῦ Μακεδόνοιο βασιλέως ἦτο νὰ ἐργασθῇ δραστηρίως κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν, ὅπως ἀποτραπῇ ἡ ὀριστικὴ πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων κλίσις τῆς πλάστιγγος τοῦ πολέμου. Εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου, εἶδομεν ἀνωτέρω (σ. 187), ὅτι ὁ Περδίκκας συνέβαλεν ἐνεργῶς εἰς τὴν κήρυξιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ὑποκινήσας τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας. Τώρα πού ἐφαίνετο πλέον ὅτι οἱ Σπαρτιάται ἔχανον τὸν πόλεμον, ἔπρεπε ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας νὰ καταβάλῃ κάθε προσπάθειαν, ὥστε νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ Σπάρτη καὶ συνεχισθῇ ὁ ἀγὼν μέχρι τῆς ἐξασθενήσεως ἢ καὶ τῆς ἥττης τῶν Ἀθηναίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἔβλεπε πάντοτε τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἦτο τὸ ἐμπόδιον εἰς τὴν φυσικὴν πρὸς ἀνατολὰς ἐπέκτασιν τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας. Ἀλλὰ καὶ τῆς Σπάρτης ἡ ἐξασθένεισις λόγῳ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου, μολονότι ὁ Περδίκκας ἐγνώριζε καλὰ τὸ συντηρητικὸν πνεῦμα ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τῆς πολιτικὴν, ἦτο ὅπωςδὴποτε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Μακεδονίας, τῆς ὁποίας ἡ ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν ἰσορροπίαν τῶν δύο πρὸς νότον δυνάμεων. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενον ὅτι ὁ Περδίκκας καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ὅταν ἔβλεπεν ὅτι ὁ ἀγὼν ἔκλινε πρὸς τὴν μίαν πλευράν, κατέβαλλε προσπάθειαν ὥστε ἡ ἑτέρα δύναμις νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ ὁ ἀγὼν νὰ ἀποβῇ καὶ πάλιν ἰσόρροπος.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐξαίρει τὴν διπλωματικὴν δεξιότητα τοῦ Περδίκκου εἶναι ἡ δημιουργία πυρήνων πολιτικῆς προπαγάνδας εἰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὑψίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν ὅλην ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου. Ἔτσι ὁ Περδίκκας ἤμπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ εἶδους τούτου τῶν πολιτικῶν ἐλιγμῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀργότερα ὁ Φίλιππος ἐπενόησε συστηματικώτεραν ὁργάνωσιν. Ἡ Θεσσαλία δηλαδή, τῆς ὁποίας τὸ πλῆθος Ἀθηναίοις ἀείποτε εὖνον ὑπῆρχεν¹, ὑπῆρξε κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὁ στόχος τῆς διπλωματικῆς δράσεως τοῦ Περδίκκου.

Μέσα εἰς τὴν Λάρισαν ἀκούομεν² περὶ Νικονίδου, ἐπιτηδείου Περδίκκου, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἦτο ὄργανον τοῦ Μακεδόνοιο βασιλέως μέσα εἰς τὴν πόλιν, ἐργαζόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ. Μὲ τὴν πολιτικὴν του δράσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ Περδίκκας ἤμποροῦσε νὰ εἶναι βέβαιος, ὅτι ἡ χώρα αὕτη θὰ ἦτο

1. Θουκ. 4. 78, 2.

2. Θουκυδ. αὐτόθι.

δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὥς σπουδαῖον ἔρεισμα εἰς τὰς περαιτέρω ἐνεργείας του.

Ὁ Θουκυδίδης εἶναι πολὺ πυκνὸς εἰς τὴν ἀφήγησίν του, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἐν λεπτομερείᾳ εἰς ποίας ἐνεργείας προέβη ὁ Περδίκκας πλησίον τῆς Σπάρτης διὰ νὰ ἐξαγάγῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον περιέλθει τὰ πράγματα αὐτῶν ἔπειτα ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς Πύλου, τῆς Σφακτηρίας, καὶ τῶν Κυθήρων. Ἐν τούτοις αἱ πληροφορίες τοῦ ἰδίου συγγραφέως¹, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἔμαθον ὅτι ὁ Βρασίδης ἔφθασεν εἰς τὴν Θράκην, *τόν τε Περδίκκαν πολέμιον ποιοῦνται, νομίσαντες αἷτιον εἶναι τῆς παρόδου*, καὶ αἱ ὑποσχέσεις τῶν πρέσβων τοῦ Περδίκκου πλησίον τῶν Ἐφόρων², ὅτι οἱ Σπαρτιάται μὲ τὴν ἐκστρατείαν των εἰς τὴν Θράκην *...πολλὰ αὐτοῖς τῶν περὶ αὐτὸν (Περδίκκαν) χωρίων ξύμμαχα ποιήσοι... εἶναι* ἱκανά, ὥστε νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν μὲ πόσῃ δραστηριότητι ἐνήργησεν ὁ Περδίκκας, διὰ νὰ πείσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ δημιουργήσουν νέον μέτωπον εἰς τὴν Θράκην, μεταφέροντες ἐκεῖ στρατιωτικὰς δυνάμεις. Τοῦτο θὰ εἶχε διὰ τοὺς Ἀθηναίους σοβαρὰς συνεπείας, διότι θὰ ἐπλήττετο ἡ δύναμις τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους εἰς τὴν ἀχίλλειον αὐτοῦ πτέρναν, εἰς τὰς συμμάχους δηλαδὴ πόλεις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν θρακικὴν περιοχὴν, αἱ ὁποῖαι, πρὸ πάντων δὲ ἡ Ἀμφίπολις, ἦσαν ζωτικῆς σημασίας διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ὡς πρὸς τὴν δυσχέρειαν, τὴν ὁποίαν παρουσίαζεν ἡ διὰ μέσου τῆς Θεσσαλίας διάβασις τῶν Σπαρτιατικῶν δυνάμεων, ὁ Περδίκκας παρέσχεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Σπάρτης τὰς ἀναγκαίας ἐγγυήσεις μέσῳ τῶν ἀποσταλέντων εἰς τὴν Λακεδαίμονα πρέσβων³, διότι καθὼς διαπιστώνει ὁ Θουκυδίδης⁴ *τὴν... Θεσσαλίαν ἄλλως τε οὐκ εὐπορον ἦν διέναι ἄνευ ἀγωγῶν καὶ μετὰ ὀπλῶν γε δὴ, καὶ τοῖς πᾶσι γε ὁμοίως Ἑλλήσιν ὑποπτον καθεισστήκει τὴν τῶν πέλας μὴ πείσαντας διέναι· τοῖς τε Ἀθηναίοις ἀείποτε τὸ πλῆθος τῶν Θεσσαλῶν εὖνον ὑπῆρχεν.*

Ἡ παρουσία «ἐπιτηδείων» εἰς Φάρσαλον καὶ Μελίτειαν τῆς φθιωτικῆς Ἀχαΐας, ὅπου μεταξὺ ἄλλων μνημονεύεται καὶ Στρόφακος πρόξενος Χαλκιδέων, κατὰ τὴν πρὸς βορρᾶν πορείαν τοῦ Βρασίδου ἀπὸ τοῦ ὀρμητηρίου τῆς Ἡρακλείας τῆς Τραχινίας, τῆς ὁποίας ἡ ἀποίκισις ὥς στρατιωτικῆς βάσεως τὸ 426 ὑπῆρξε σημαντικὸν γεγονός, ταῦτα δὲν εἶναι ἄσχετα πρὸς τὰς ἐνεργείας τοῦ Περδίκκου, διὰ τῶν ὁποίων ἐξησφαλίσθη ἡ «πάροδος» τοῦ Βρασίδου διὰ μέσου τῆς Θεσσαλίας.

Ὁ Περδίκκας δὲν παρέλειψε νὰ τονίσῃ ἐπίσης εἰς τοὺς Ἐφόρους τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτικοῦ κλίματος ποὺ εἶχεν ἐπέλθει εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ βλάβῃ αὐτῶν, ἐξηγήσας τὴν δυσἀρέσκειαν

1. Αὐτόθι 4, 82.

2. 82, 4.

3. Θουκυδ. 4, 83, 4.

4. Αὐτόθι 78, 2.

τῶν συμμάχων, κυρίως ἔνεκα τοῦ ἐσχάτως (425) τριπλασιασμοῦ τοῦ φόρου, τὸν ὁποῖον ἐπέβαλεν ὁ Κλέων¹. Ἄλλο στοιχεῖον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐμμόνου προσπαθείας τοῦ Περδίκκου, ὅπως πείσῃ τοὺς Ἐφόρους διὰ τὴν ἀποστολὴν σπαρτιατικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Θράκην εἶναι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ παροχὴ εἰς αὐτοὺς ἐλπίδων, ὅτι θὰ ἀποκτήσουν ἐκεῖ νέους συμμάχους, ἀποστεροῦντες αὐτοὺς ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων (βλ. ἄνωτ. σ. 200), ἀφ' ἑτέρου ἡ ὑπόσχεσις ἐκ μέρους του, ὅτι διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ στρατοῦ οἱ Σπαρτιάται δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ μεριμνήσουν, διότι αὐτὸς καὶ οἱ Χαλκιδεῖς θὰ ἀνελάμβανον τὴν διατροφὴν τῆς στρατιᾶς².

Οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, ἀκολουθοῦντες εἰς τὸν Θουκυδίδην, χαρακτηρίζοντα τὸν Βρασίδα *ἄνδρα... δραστήριον... ἐς τὰ πάντα*, ἀπέδωκαν τὴν πρὸς βορρᾶν ἐπιχείρησιν τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν ἰδιοφυίαν τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ. Ἐν τούτοις θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῇ μὲ ἔμφασιν, ὅτι ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη, ἡ ὁποία μετέβαλεν ἄρδην τὴν κατάστασιν πρὸς ὄφελος τῶν Λακεδαιμονίων ὀφείλεται κυρίως εἰς πρωτοβουλίαν τοῦ Περδίκκου, ὁ ὁποῖος παρώτρυνε τοὺς Ἐφόρους εἰς τὸ μέγα ἐκεῖνο ἐγχείρημα, ἀφοῦ προηγουμένως μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν εἶχε παρασκευάσει τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον διάβασιν τῆς στρατιᾶς³.

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Περδίκκου εἰς τὴν Σπάρτην εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα, ὥστε, παρὰ τὸ αὐστηρῶς συντηρητικὸν πνεῦμα τῶν Ἐφόρων εἰς μακρυνὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, νὰ ἀποφασισθῇ ἡ ἀποστολὴ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἀπὸ χιλίους ἑπτακοσίους ὀπλίτας ὑπὸ τὸν Βρασίδα.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Περδίκκας ἤλπισεν ὅτι θὰ ἐχειραγώγῃ τὸ στράτευμα τῶν Λακεδαιμονίων ἔτσι, ὥστε νὰ καταστῇ τοῦτο ὄργανον αὐτοῦ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν πολιτικῶν του σκοπῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Χαλκιδικήν, τὰ

1. Πρβλ. IG I², 63, A(thenian) T(ribut) L(ists) I, σ. 154 κέξ., II, σ. 40 κέξ. Kolbe, Die Kleonschatzug des J. 425/4 v.Ch. SB. Nr XXII, σ. 333 κέξ. Meritt, The Athenian assessment decree, AJPh 58, σ. 152 κέξ., αὐτ. 59, σ. 297 κέξ.

2. Ὁ Θουκυδίδης (4. 83, 5) δὲν εἶναι σαφὴς καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πολυτιμον αὐτὴν πληροφορίαν ποὺ μᾶς παρέχει· ἂν δηλαδὴ ὁ Περδίκκας ὑπεσχέθη τὴν ἐλάφρυνσιν τῶν ἐξόδων τῆς στρατιᾶς κατὰ τὸ ἥμισυ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς τῶν σπαρτιατικῶν δυνάμεων εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Μακεδονίας, ἢ ἐὰν ἀνέλαβεν οὗτος τὰ ἐξοδα μόνον κατὰ τὸ διάστημα τῆς κοινῆς μετὰ τοῦ Βρασίδου δράσεως εἰς τὴν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Λυγκηστῶν ἐπιχείρησιν. Ἐὰν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ἑτέραν πληροφορίαν τοῦ ἰδίου συγγραφέως (4. 80, 1), καθ' ἣν οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἦσαν πρόθυμοι νὰ θρέψουν τὸ στράτευμα τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπὶ ἀποστάσει σφᾶς ἐπικαλουμένων, τότε εἶναι δυνατόν νὰ υποθέσωμεν, ὅτι τὰ ἐξοδα τῆς διατροφῆς τῆς στρατιᾶς θὰ ἀνελάμβανον ἐξ ἴσου, ὁ τε Περδίκκας καὶ αἱ χαλκιδικαὶ πόλεις, χωρὶς ἡ Σπάρτη νὰ ἔχῃ ἴδια ἀναλώματα.

3. Πρβλ. ἐπίσης G e y e r, Makedonien, 65 = RE, 598.

πράγματα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐφάνερωσαν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν τοῦ Βρασίδου εἰς τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ συνετοῦ τούτου Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ. Ἡ κοινὴ ἐπιχείρησις Βρασίδου καὶ Περδίκκου ἐναντίον τοῦ Ἀρραβαίου, βασιλέως τῶν Λυγκηστῶν Μακεδόνων, ἡ γενομένη ἀμέσως μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Βρασίδου εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀπέδειξε διαφορὰν ἀντιλήψεων· διότι ἐνῶ ὁ Περδίκκας ἐπεδίωξε τὴν ὑποταγὴν τοῦ βασιλέως τούτου εἰς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας, ὥστε νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦτο ἀπὸ κάθε ἀπειλῆς ἀπὸ τὴν πλευρὰν αὐτῆς, ὁ Βρασίδης ἀντιθέτως μετὰ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν σύνεσιν ἠθέλησε νὰ προέλθῃ εἰς συμβιβασμὸν καὶ νὰ ἀποσπᾷ τὸν ἡγεμόνα τοῦτον ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ...*ἦν δύνηται ξύμμαχον Λακεδαιμονίων ποιῆσαι*. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀρραβαῖος ἐπέδειξε διαλλακτικὰς πρὸς τὸν Βρασίδαν διαθέσεις, ἀλλὰ καὶ πρέσβεις τῶν Χαλκιδέων παρόντες συνεβούλευσαν τὸν Βρασίδαν νὰ μὴ ἀσχοληθῇ μετὰ ὑποθέσεις τοῦ Περδίκκου (...*μὴ ὑπεξελεῖν τῷ Περδίκκᾳ τὰ δεινὰ*), ἐφ' ὅσον ἄλλα ἐπείγοντα ζητήματα ἀπῆλθον τὴν παρουσίαν αὐτοῦ εἰς τὴν περιοχὴν των (...*ἵνα προθυμοτέρω ἔχοιεν ἐς τὰ ἑαυτῶν χρῆσθαι*).

Ἀποτέλεσμα τῶν ἀμοιβαίων συνεννοήσεων Βρασίδου καὶ Ἀρραβαίου ἦτο ἡ συνεννόησις μεταξύ των (...*ξυγγίγνεται Ἀρραβαίῳ [Βρασίδας] ἄκοντος [Περδίκκου]*) καὶ ἡ ἀπαγωγὴ τῆς στρατιᾶς τοῦ Βρασίδου *πρὶν ἐσβαλεῖν ἐς τὴν χώραν* (Ἀρραβαίου). Ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Βρασίδου, ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν δημιουργίαν φιλικοῦ ὑπὲρ τῆς Σπάρτης πολιτικοῦ κλίματος εἰς τὰς βορείους περιοχὰς ἐν γένει, ἐνθα ἐξετείνεται ἡ ἀθηναϊκὴ ἐπιρροή, δὲν συνέφερε βέβαια εἰς τὸν Περδίκκαν, τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας εἰς τὴν ἐκεῖθεν τοῦ Στρυμόνος περιοχὴν, καθὼς καὶ εἰς τὸ ΒΔ τμήμα τῆς Μακεδονίας, τοῦ ὁποίου ἡ Λυγκηστὶς ἀπετέλει κατ' ἐξοχὴν τὸ προτείχισμα ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τῶν Ἰλλυριῶν. Ἡ πληροφορία τοῦ Θουκυδίδου¹ ...*Περδίκκας δὲ οὐτε δικαστὴν ἔφη Βρασίδαν τῶν σφετέρων διαφορῶν ἀγαγεῖν, μᾶλλον δὲ καθαιρέτην ὧν ἂν αὐτὸς ἀποφαίνοιτο πολεμίων*, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς διαφορᾶς ἀντιλήψεων μεταξύ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν.

Πιῶσις Ἀμφιπόλεως, συνέπειαι. Ἡ διάστασις αὕτη προσέλαβε μεγαλύτεραν ὀξύτητα μετὰ τὴν ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Βρασίδου τῆς Ἀμφιπόλεως (424). Ἡ κατάληψις τῆς περιφήμου αὐτῆς ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ὑπῆρξε τὸ σοβαρώτερον διὰ τοὺς Ἀθηναίους πλῆγμα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου, διότι ὅχι μόνον ἐπλήσσετο αὕτη αὕτη ἡ κυριαρχία τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς πόλεων εἰς τὴν Θράκην, ἀλλ' ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπεστερεῖτο πλουτοφόρου περιοχῆς, ἡ ὁποία ἐπρομήθευεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους μέταλλα, ναυπηγήσιμον ξυλείαν καὶ πίσσαν,

σπουδαιότατον ὑλικὸν διὰ τὴν ναυπήγησιν τριήρων. Τὸν πανικὸν τὸν ὁποῖον προεκάλεσεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἶδησις τῆς καταλήψεως τῆς Ἀμφιπόλεως ἐκφράζει ὁ Θουκυδίδης¹ ... *Ἐχομένης δὲ τῆς Ἀμφιπόλεως οἱ Ἀθηναῖοι ἐς μέγα δέος κατέστησαν, ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ πόλις ἦν αὐτοῖς ὠφέλιμος ξύλων τε ναυπηγησίμων πομπῇ καὶ χρημάτων προσόδῳ.* Ἡ σημαντικώτερα ὁμως συνέπεια ἀπὸ πολιτικῆς πλευρᾶς τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου γεγονότος ἦτο ἡ ἐδραίωσις τῆς σπαρτιατικῆς κυριαρχίας ἐπὶ περιοχῆς, ἡ ὁποία τόσον διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὅσον καὶ διὰ τὸν Περδίκκην ἦτο ζωτικωτάτης σημασίας. Τὸ κήρυγμα τοῦ Βρασίδα, ὅτι ἡ « ἔκπεμψις » τοῦ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἡ πραότης του, ἀρεταὶ αἱ ὁποῖαι κατεδείχθησαν κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐνεποίησαν ἀγαθὴν ἐντύπωσιν εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῶν Ἀθηναίων, ὥστε αὐταὶ ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) ... *ἐπήρθησαν ἐς τὸ νεωτερίζειν, καὶ ἐπεκηρυκεύοντο πρὸς αὐτὸν κρύφα, ἐπιπαριέναι τε κελεύοντες καὶ βουλόμενοι αὐτοὶ ἕκαστοι πρῶτοι ἀποστῆναι.* Οὕτω εἰς τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς ἐδημιουργήθη νέον πολιτικὸν κλίμα πρὸς βλάβην καὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν συμφερόντων καὶ τοῦ Περδίκκου.

Ἐὰν ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐμφανίζεται εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Βρασίδα μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, καθὼς μανθάνομεν², καὶ *ξυγκαθίστη* ταῦτα, ἐνέκρινε δηλαδὴ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Βρασίδα εἰς τὴν Ἀμφίπολιν, τῆς ὁποίας ἄμεσος συνέπεια ὑπῆρξεν ἡ προσχώρησις εἰς αὐτὸν τῆς Μυρκίνου καὶ τῆς Γαληψοῦ³, ὀλίγον δ' ὕστερον καὶ τῆς Οἰσύμης, τοῦτο δὲν εἶχε τὴν ἔννοιαν εἰλικρινοῦς φιλικῆς διαθέσεως, ἀλλ' ἠνάγκαζεν αὐτὸν εἰς τοῦτο ἡ δύναμις τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἡ ἐπιρροή, τὴν ὁποίαν ὁ Βρασίδας εἶχεν ἀποκτήσει μέσα εἰς ὀλίγον χρονικὸν διάστημα εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν περιοχὴν τῆς Χαλκιδικῆς. Συμφέρον λοιπὸν τοῦ Περδίκκου ἦτο νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν, οἷα εἶχε διαμορφωθῇ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως, караδοκῶν νέαν τῶν πραγμάτων στροφὴν.

Ἐνιαύσιος ἐκεχειρία, τὰ ἐν τῇ Λύγκῳ. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως ὁ Βρασίδας μὲ συμμαχικὰς ἐπίσης δυνάμεις ἐστράτευσεν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Ἀκτῆς, τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα πολίσματα προσεχώρησαν εἰς αὐτόν, πλὴν τῆς Σάνης καὶ τοῦ Δίου⁴, αἱ ὁποῖαι ἐληλατήθησαν.

1. Αὐτ. 4, 108.

2. Θουκ. 4. 107, 3.

3. Ἡ γνώμη τοῦ Geyer, Makedonien, σ. 67 = RE, σ. 598, dass (Perdikas) bei der Gewinnung von Myrkinos, Galepsos und Oisyme jenseits des Strymon behilflich war, νομίζω ὅτι δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἀσφαλοῦς βάθρου, διότι ὁ Θουκυδίδης (αὐτ. 107, 3) ρητῶς ὁμιλεῖ περὶ προσχωρήσεων τῶν πόλεων τούτων = Διόδ. (12. 68, 4) ... *εὐθὺς δὲ καὶ τῶν πλησιοχώρων πόλεων πλείονας προσηγάγετο, ἐν αἷς ἦσαν ἀξιολογώταται Οἰσύμη καὶ Γαληψὸς...* καὶ Μύρκινον.

4. Θουκ. 4, 109 κέξ.

Τὰ σπουδαιότερα γεγονότα κατὰ τὴν νέαν φάσιν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Βρασίδου εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὑπῆρξαν ἡ κατάληψις τῆς Τορώνης εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς Σιθωνίας¹, διὰ προδοσίας τῆς φιλολακωνικῆς φάλαγγος εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἡ προσχώρησις εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους τῆς Σκιώνης καὶ τῆς Μένδης εἰς τὴν Παλλήνην², ἐνῶ εἶχεν ὑπογραφῇ ἐκ μέρους τῶν ἐμπολέμων ἡ ἐνιαύσιος ἐκχειρία³, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ συνέπεια τοῦ φιλειρηνικοῦ πνεύματος πὺν ἐπεκράτησε τότε τόσον εἰς τὴν Σπάρτην ὅσον καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, κατόπιν τῶν γεγονότων τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς ἀτυχοῦς ἐπιχειρήσεως τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν⁴.

Ὅ,τι ὁμως προκαλεῖ ἰδιαιτέρως τὸ διαφέρον μας εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Βρασίδου καὶ ἀποτελεῖ ὀριστικὴν τροπὴν εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ μὲ τὸν Περδίκκαν, εἶναι ἡ κοινὴ ἐπιχείρησις τούτων ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῶν Λυγκηστῶν Ἀρραβαίου. Εἶδομεν (σ. 204), ὅτι μεταξὺ τοῦ ἡγεμόνος τούτου τῶν Λυγκηστῶν καὶ τοῦ Βρασίδου εἶχεν ἐπέλθει συμφωνία φιλική. Ποῖοι λόγοι προεκάλεσαν τώρα ἐχθρότητα μεταξὺ των, ὥστε ὁ Βρασίδης νὰ σταματήσῃ κάθε δρᾶσιν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ νὰ στραφῇ ἐναντίον τοῦ Ἀρραβαίου μὲ συμμαχικὰς δυνάμεις Μακεδόνων καὶ Χαλκιδέων, 3000 ὀπλίτας καὶ 1000 ἵππεῖς, ἔχων μαζί του καὶ τὸν Περδίκκαν;

Ὁ Θουκυδίδης⁵ εἰσάγων ἀμέσως εἰς τὴν ἀφήγησιν τῆς ἐκστρατείας Βρασίδου καὶ Περδίκκου ἐναντίον τοῦ Ἀρραβαίου οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν ταύτην. Εἶναι πράγματι σοβαρὸν τοῦτο κενὸν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ μὲν στρατιωτικῆς πλευρᾶς ὑπῆρξαν λίαν ἀτυχῆ, ἀπὸ δὲ πολιτικῆς ἀπέληξαν εἰς διάλυσιν τῆς συμμαχίας Περδίκκου καὶ Βρασίδου, φανεράν δὲ μεταξὺ των ἐχθραν, ὁδηγήσασαν τὸν Περδίκκαν καὶ πάλιν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους ... ἀπὸ τούτου τε πρῶτον Περδίκκας Βρασίδαν τε πολέμιον ἐνόμισε καὶ εἰς τὸ λοιπὸν Πελοποννησίων τῇ μὲν γνώμῃ δι' Ἀθηναίους οὐ ξύνηθες μῖσος εἶχε, τῷ δὲ ἀναγκαίῳ ξυμφόρῳ διαστὰς ἐπρασσεεν διὰ τρόπον τάχιστα τοῖς μὲν ξυμβῆσεται, τῶν δὲ ἀπαλλάξεται⁶.

Ἀποτελεῖ ὁμως σπουδαῖον ἔρεισμα διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κενοῦ τούτου τοῦ Θουκυδίδου ἡ ἄλλη πληροφορία αὐτοῦ, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας τοῦ Βρασίδου καὶ τοῦ Περδίκκου εἰς τὴν Λυγκηστίδα, οἱ Ἀθηναῖοι μὲ νέας δυνάμεις, ναυτικὰς καὶ πεζικὰς, τὰς ὁποίας ἔστειλαν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Νικίαν καὶ Νικόστρατον εἶχον καταλάβει ἤδη τὴν

1. Αὐτ. 109 κέξ.

2. Αὐτ. 120 κέξ.

3. Αὐτ. 4, 117 κέξ.

4. Θουκ. 5, 4 κέξ. Περβλ. Παπασταύρου, Ἀρχαία ἱστορία, τόμ. Β², σ. 36.

5. Αὐτ. 124.

6. Αὐτ. 128. 5.

Μένδην, ὅταν ὁ Βρασίδης ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, καὶ εἶχον προβῇ εἰς πολιορκίαν τῆς Σκιώνης ... ὑπὸ γὰρ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῖς ἐν τῇ Λύγκῳ ἐξέπλευσαν ἐπὶ τε τὴν Μένδην καὶ τὴν Σκιώνην οἱ Ἀθηναῖοι, ὥσπερ παρεσκευάζοντο...¹.

Σχετικὴ ὁμοίως εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ Ἐφόρου παρὰ τῷ Διοδώρῳ², ὁ ὁποῖος ὁμιλῶν περὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Κλέωνος, μόλις ἔφθασεν οὗτος εἰς τὴν Χαλκιδικήν, παραδίδει τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: ... οὗτος δὲ πλεύσας εἰς Σκιώνην, κακεῖθεν προσλαβόμενος στρατιώτας ἐκ τῶν πολιορκούντων τὴν πόλιν, ἀπέπλευσε καὶ κατῆρεν εἰς Τορώνην· ἐγίνωσκε γὰρ τὸν μὲν Βρασίδαν ἐκ τούτων τῶν τόπων ἀπεληλυθότα, πρὸς δὲ τῇ Τορώνῃ τοὺς ἀπολελειμμένους στρατιώτας οὐκ ὄντας ἀξιομάχους.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πληροφοριῶν τούτων εἶναι δυνατόν νὰ κάμωμεν τὸν ἐξῆς συλλογισμόν καὶ νὰ πληρώσωμεν τὸ κενόν, τὸ ὁποῖον ἀφίνει ἡ παράδοσις.

Μὲ τὴν ἐπικράτησιν εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦ φιλοπολέμου ὑπὸ τὸν Κλέωνα κόμματος, ἀφοῦ μὲ τὴν νέαν ἐπιχείρησιν τοῦ Βρασίδου εἰς τὴν Χαλκιδικήν ἡ συναφθεῖσα ἐκεχειρία ἦτο κενὸν γράμμα, ἡ νέα κυβέρνησις τῶν Ἀθηναίων ἀνέπτυξε δραστηρίαν δρᾶσιν στρατιωτικὴν καὶ διπλωματικὴν. Ἀφ' ἑνὸς μὲν προέβη εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν νέων ναυτικῶν δυνάμεων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Χαλκιδικοῦ μετώπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ προῆλθεν εἰς συνεννοήσεις πρὸς ἐπανασύνδεσιν τῆς φιλίας μὲ τὸν Ἀρραβαῖον τῆς Λυγκηστίδος καὶ τὸν Γράβον τῶν Ἰλλυριῶν, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι εὗρισκοντο εἰς φιλικὰς σχέσεις, καθὼς φανερῶναι τιμητικὸν ἀττικὸν ψήφισμα³, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους περίπου 423, ἐν ᾧ ὁ δῆμος ἀπονέμει *Εὐρυπτολέμοι τῷ ἡλλυριδί... προχσενίαν καὶ εὐεργεσίαν*. Ἐπίσης: καὶ Γράβῳ καὶ... τοῖς *Εὐρυπτοπολέμοι ἀδελφοῖς ἡος ὅσοι ἀνδράσι ἀγαθοῖς ἐς Ἀθηναίους καὶ προθύμοις ποιῆν, ὅ,τι ἂν δυνατοὶ ὅσοι ἀγαθὸν τέν τε πόλιν τέν Ἀθηναίον καὶ τέν στρατιὰν τέν Ἀθηναίον...* Σκοπὸς τούτων ἦτο ἡ δημιουργία ἀντιπερισπασμοῦ διὰ τὸν Βρασίδαν, ὁ ὁποῖος θὰ ἤναγκάζετο νὰ ἀποσύρῃ τὰς κυρίας τοῦ δυνάμεις ἀπὸ τὴν Χαλκιδικήν πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως εἰς τὸ ΒΔ τοῦτο τμήμα τῆς Μακεδονίας, ὅπου ἐδημιουργεῖτο σοβαρὰ ἀπειλή, στρεφομένη ἀμέσως μὲν ἐναντίον τοῦ Περδίκκου, ἐμμέσως δὲ ἐναντίον αὐτῶν τούτων τῶν δυνάμεων τῶν Λακεδαιμονίων. Κοινὴ δρᾶσις Ἰλλυριῶν καὶ Λυγκηστῶν⁴ δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἔχῃ ἐπιτυχῇ ἀποτελέσματα, ὅπως προέβλεψαν οἱ Ἀθηναῖοι.

1. Αὐτ. 129. Ἡ φράσις ὥσπερ παρεσκευάζοντο εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν δραστηρίων ἐξοπλισμῶν, εἰς οὓς προέβησαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπερισχύσαντος καὶ πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦ φιλοπολέμου ὑπὸ τὸν Κλέωνα κόμματος.

2. 12. 73, 2.

3. IG I², 72. SEG X, 88. IG II², 127.

4. Θουκ. 4. 125, 2.

Πράγματι ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ἐπιχείρησις Βρασίδου καὶ Περδίκκου εἶχεν ὥς ἀποτέλεσμα τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν ἥτταν, ἔδωσε δὲ εἰς τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπουσίας των τὴν ἀναμενομένην εὐκαιρίαν νὰ ἀποβιβάσουν νέας ἐνισχύσεις εἰς τὴν Χαλκιδικήν, νὰ ἀνακαταλάβουν τὴν Μένδην, καὶ νὰ προβοῦν εἰς πολιορκίαν τῆς Σκιώνης. Μία τοιαύτη ἐνέργεια, θεωρουμένη ἀπὸ ἀπόψεως πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς, θὰ ἔπρεπε, ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ εἶχε, νὰ χαρακτηρισθῇ, ὡς ἄθλος πράγματι τῆς ἀθηναϊκῆς διπλωματίας, διότι ὅχι μόνον οἱ ἀμεσώτεροι σκοποὶ αὐτῆς ἐπετεύχθησαν, ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας προσεχώρησεν εἰς τὴν παράταξιν τῶν Ἀθηναίων ... τοῖς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῖς ἐπικηρουκευσάμενος ὁμολογίαν ποιεῖται πρὸς τοὺς Ἀθηναίους¹.

Τὴν αἰτίαν τῆς μεταστροφῆς τοῦ Περδίκκου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Θουκυδίδης² ἀποδίδει εἰς ἔχθραν αὐτοῦ πρὸς τὸν Βρασίδαν διὰ τὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Λυγκηστίδα (διὰ τὴν τοῦ Βρασίδου ἔχθραν περὶ τῆς ἐκ Λύγκου ἀναχωρήσεως). Ἐπειτα δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπιτυχῇ ἐπίθειςιν τῶν ἡνωμένων δυνάμεων ἐναντίον τῶν Λυγκηστῶν, ἐξεδηλώθη διαφωνία μεταξὺ Περδίκκου καὶ Βρασίδου. Ὁ πρῶτος εἶχε τὴν γνώμην ὅτι αἱ δυνάμεις ἔπρεπε νὰ προελάσουν περαιτέρω, ἐνῶ ὁ Βρασίδης ἔκρινεν πολὺ ὀρθά, ὅτι ὁ στρατὸς θὰ ἔπρεπε νὰ συμπτυχθῇ εἰς τὰς κυρίας βάσεις του τὸ ταχύτερον εἰς τὴν Χαλκιδικήν, διὰ τὸν φόβον νέων ἀποβάσεων ἀθηναϊκῶν δυνάμεων. Αἱ ἐλπίδες του νὰ ἐνεργήσῃ μὲ τὸν ὄγκον τῶν δυνάμεών του κεραυνοβόλον ἐπίθειςιν ἐναντίον τῶν Λυγκηστῶν καὶ νὰ διαλύσῃ τὰς τάξεις των, τερματίζων οὕτω τὰς ἐπιχειρήσεις του ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ ἐπιτρεπομένου εἰς αὐτὸν χρονικοῦ διαστήματος, ὑπῆρξαν φροῦδοι, διότι οἱ ἡττηθέντες Λυγκησταὶ συνεπτύχθησαν εἰς τὰ ὑψώματα ἀνασυνταχθέντες καὶ ἀναμένοντες ἐπικουρίαν ἐκ μέρους τῶν Ἰλλυριῶν.

Ἡ ἐκδηλωθεῖσα ἀντίθεσις γνώμῶν μεταξὺ τῶν δύο ἀρχηγῶν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Μακεδόνες ἔπαθαν εἰς μίαν νύκτα πανικόν, λόγῳ ἑλλείψεως συντονισμένου σχεδίου συμπτύξεως, νομίσαντες πολ-

1. Θουκ. αὐτ. 132.

2. Αὐτ. 132. Ὁ Θουκυδίδης (αὐτ. 124, 4) παραδίδει, ὅτι μετὰ τὴν πρώτην ἐπίθειςιν ἐναντίον τῶν Λυγκηστῶν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα δύο μὲν ἢ τρεῖς ἡμέρας ἐπέσχον, τοὺς Ἰλλυριοὺς μένοντες, οἱ ἔτυχον τῷ Περδίκκῳ μισθοῦ μέλλοντες ἥξειν. Ὅταν δὲ ἡγέρθη μεταξὺ Βρασίδου καὶ Περδίκκου διαφωνία ... ἡγγέλθη ὅτι καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ μετ' Ἀρραβαίου, προδόντες Περδίκκον, γέγεννηται. Ἀσφαλῶς ἐδῶ πρόκειται περὶ σώματος μισθοφόρων Ἰλλυριῶν, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχεν ἔλθει εἰς συνεννόησιν ὁ Περδίκκας. Οὗτοι ὁμως ἡρνήθησαν νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των, ἐφ' ὅσον ἡ χώρα των εἶχε συμμαχήσει μὲ τὸν Ἀρραβαῖον. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ συμφωνίας, ἡ ὁποία προηγήθη τῆς συμμαχίας. Ἄλλως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἡ κοινὴ σύμπραξις Ἰλλυριῶν καὶ Ἀρραβαίου μελλόντων ἐπιέναι (ἐναντίον τοῦ Βρασίδου, ἀνωτ., σ. 207).

λαπλασίους... (τοὺς βαρβάρους) *ἢ ἤλθον ἐπιέναι... ἐς αἰφνίδιον φυγὴν ἐχώρου*ν ἐπ' οἴκου, φανερώνει ὅτι ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπιχειρήσεως πᾶν ἄλλο ἢ ἐγκάρδιος συνεννόησις ὑφίστατο μεταξὺ τούτων.

Τοῦτο γίνεται ἀκόμη ἀντιληπτὸν καὶ ἀπὸ τὴν διαγωγὴν τῶν στρατιωτῶν τοῦ Βρασίδου, οἱ ὅποιοι προέβησαν εἰς ἐχθρικάς πράξεις ἐναντίον τῶν Μακεδόνων ...*ὀργιζόμενος ...τῇ προαναχωρήσει τῶν Μακεδόνων*, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ ἰδίου τοῦ Περδίκκου, ὁ ὅποιος *ἔπρασεν διατρόπῳ τάχιστα ...ἀπαλλάξεται* (τῶν Πελοποννησίων). Θὰ ἦτο δηλαδὴ δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι ὁ Περδίκκας μὲ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Βρασίδου εἰς ὅλην τὴν Χαλκιδικὴν καὶ τὴν ἀναμφισβήτητον ἐπιρροήν του ἐπὶ τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας, εἶχε περιέλθει εἰς πολὺ μειονεκτικὴν θέσιν καὶ ἐτέλει ὥς ὑπὴκοος τρόπον τινὰ τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ¹. Ἐπομένως τὰ αἷτια τῆς ἐκστρατείας τοῦ Βρασίδου ἐναντίον τῶν Λυγκηστῶν δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἐπιθυμίας τοῦ Περδίκκου — ἢ ὁποία κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν ἀπέβη ἀνεκπλήρωτος — διὰ νὰ ἔχη τοῦτον πρόθυμον σύμμαχον εἰς μέλλουσιν ἀποκρούσιν ἀθηναϊκῶν δυνάμεων, τῶν ὁποίων τὴν ἀπόβασιν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὁ Λακεδαιμόνιος στρατηγὸς ἐβλεπεν ἐπικειμένην², ἔπειτα ἀπὸ τὰς τελευταίας του κατακτήσεις. Ἐχῶ τὴν γνώμην, ὅτι πρόκειται περὶ δημιουργίας ἀντιπερισπασμοῦ, τὸν ὅποιον προεκάλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν συνεννόησιν των μὲ τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τὸν Ἀρραβαῖον, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀκώλυτον ἀπόβασιν νέων ἐνισχύσεων εἰς τὴν Χαλκιδικήν, καὶ ἐπανακτήσουν τὰς ἀπολεσθείσας συμμάχους πόλεις, ἐπανορθοῦντες συγχρόνως καὶ τὸ κῦρος των εἰς τὸν ζωτικὸν τοῦτον τομέα τῆς συμμαχίας των.

Ὁμολογία ἢ ξύμβασις. Ἀπὸ τὴν εὐστοχον πολιτικὴν τῆς νέας κυβερνήσεως τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ βόρειον μέτωπον τῶν ἐπιχειρήσεων, σπουδαία ἐπιτυχία ἢμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀπόσπασις τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸ ἄρμα τῆς Σπάρτης, καὶ ἡ προσχώρησις αὐτοῦ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Θουκυδίδου³ ὁ Περδίκκας *περιτειχιζόμενης ...τῆς Σκιώνης... τοῖς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῖς ἐπικηρυκευσάμενος ὁμολογίαν ποιεῖται πρὸς Ἀθηναίους διὰ τὴν Βρασίδου ἐχθρὰν περὶ τῆς ἐκ τῆς Λύγκου ἀναχωρήσεως*. Τὰ γεγονότα βέβαια τῆς ἀποχωρήσεως ἀπὸ τὴν

1. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιβολῆς τοῦ Λακεδαιμονίου στρατηγοῦ ἐπὶ τῶν Μακεδόνων ἐκφράζεται σαφῶς ἀπὸ τὴν φράσιν τοῦ Θουκυδίδου ...*τῶν δὲ ἀναγκαίων συμφόρων διαναστάς* (= παραιτηθεὶς ἀπὸ τὰ συμφέροντα ποὺ εἶχεν ἐπιβάλει ἡ ἀνάγκη [τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν θεωρῶ λογικωτέραν, πρβλ. Β ε ρ ν α ρ δ ἄ κ η ν, Λεξ. ἐρμην. ἢ τὰς ἄλλας, ὡς συμφωνοῦσαν περισσότερον πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα]).

2. Πρβλ. Busolt, Griech. Gesch. III², σ. 1167 = Geyer, Makedonien, σ. 67 κέξ = RE, σ. 599. Ἡ παρατήρησις τοῦ Gomme ἐν Commentary l.c. εἶναι ἀσαφής.

3. Αὐτ. 132.

Λυγκηστίδα ἦσαν ἡ ἄμεσος ἀφορμὴ τῆς ἐχθρας μεταξὺ Περδίκκου καὶ Βρασίδου. Ἡ μεταστροφή ὅμως τοῦ μακεδόνο βασιλέως πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν κατίσχυσιν τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἡ ὁποία, ὡς εἵπομεν ἄνωτέρω, ἀντέβαιναν εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Μακεδόνων, καὶ ἐμείωνε σημαντικὰ τὸ κύρος τοῦ Περδίκκου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν διπλωματικὴν εὐστροφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν του διορατικότητα ἀντελήφθη ἐγκαίρως ποῦ ὠδήγει ἡ νέα τῶν πραγμάτων ἐξέλιξις. Ὁ Θουκυδίδης (αὐτ.) λέγει ὅτι ὁ Περδίκκας ἄμέσως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν μακεδονικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὴν Λύγκον ἤρχισε διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς *εὐθύς τότε ἀρξάμενος πράσσειν*, αἱ ὁποῖαι ἀπέληξαν εἰς *ὁμολογίαν*¹, εἰς μυστικὴν ἴσως συνεννόησιν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε τότε πολὺ ἐξυπηρετικὴ διὰ τοὺς Ἀθηναίους, διότι ὁ Περδίκκας εἰς ἐνδειξιν τῆς εἰλικρινοῦς διαθέσεώς του πρὸς αὐτοὺς διὰ τῶν ἐνεργειῶν του πλησίον τῶν φίλων αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, *διεκώλυσε τὸ στράτευμα* (τῶν Λακεδαιμονίων) *καὶ τὴν παρασκευήν, ὥστε μηδὲ πειρᾶσθαι Θεσσαλῶν*.

Ἡ *ὁμολογία* ἢ *ξύμβασις* αὐτὴ ἀσφαλῶς ἦτο τὸ προκαταρκτικὸν στάδιον δι' ὀριστικὴν ξυμμαχίαν, ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς ἐπισήμου δημοσιότητος, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι τὰ γεγονότα διεδραματίσθησαν μὲ τόσῃ γοργότητι, ὥστε δὲν ἐδόθη ὁ προαπαιτούμενος χρόνος διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν

1. Ἡ ὑποστηριχθεῖσα γνώμη τοῦ G e y e r (Maced. 72 = RE 599), ὅτι εἰς τὴν *ὁμολογίαν* αὐτὴν ἠκολούθησε συμμαχία, τῆς ὁποίας κομμάτια ἐνεπιγράφου λίθου διεσώθησαν [IG I², 71, v. Scala Nr 81, ἀνωτ. σ. 198¹] δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ὀρθή, διότι ὁ Θουκυδίδης ἐμφαντικῶς ὁμιλεῖ περὶ *ὁμολογίας* καὶ *ξύμβασεως*, οὐχὶ δὲ περὶ *ξύμμαχίας*, ὅπως εἰς πολλὰς ὁμοίας περιπτώσεις. Ὁ Περδίκκας ἦτο ἄρκετὰ εὐφυὲς νὰ μὴ δώσῃ ἐπισημότητα εἰς τὴν μεταλλαγὴν τῶν φρονημάτων του, ἐφ' ὅσον ὁ Βρασίδας ἦτο ἀκόμη ἰσχυρὸς καὶ ἤσκει τρόπον τινὰ ἔλεγχον ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ἐκεῖνο ποῦ συνέφερεν εἰς τὸν Μακεδόνα βασιλέα εἰς μίαν τόσον ρευστὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον περιέλθει τὰ πράγματα εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἦτο νὰ τηρήσῃ οὗτος ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον καιροσκοπικὴν πολιτικὴν. Μία μυστικὴ συνεννόησις μὲ τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζε δι' αὐτοὺς ὠρισμένα πλεονεκτήματα, ἦτο καὶ διὰ τούτους συμφέρουσα, καὶ δὲν θὰ ἔφερε τὸν Περδίκκαν εἰς ἄμεσον σύγκρουσιν μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως, ὅτι ἀπῆλλασσε τὸν Μακεδόνα βασιλέα ἀπὸ κάθε δέσμευσιν ποῦ συνεπήγετο ἐπίσημος ὑπογραφή συνθήκης μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως θὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν τοῦτο ἀπὸ τὰ κατωτέρω. Περὶ τῆς ἀβεβαιότητος τῶν σχέσεων Περδίκκου καὶ Ἀθηναίων εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ πληροφορία τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὸ ἴδιον χωρίον (αὐτ. 132, 2) περὶ ἀξιώσεως τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν, ὅπως παράσχῃ εἰς αὐτοὺς ἐμπράκτως δείγματα τῆς εἰλικρινοῦς του διαθέσεως, παρακαλῶν μέσφ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ φίλων του τὴν διέλευσιν πελοποννησιακῶν ἐνισχύσεων, προοριζομένων διὰ τὸν Βρασίδαν (*ὁ δὲ Περδίκκας, ἅμα μὲν κελεύοντος τοῦ Νικίου, ἐπειδὴ ξυνεβεβήκει* [καὶ ἐνταῦθα ὁ Θουκυδίδης ἐμφαντικῶς χαρακτηρίζει τὴν συνεννόησιν ὡς *ξύμβασιν* καὶ *ὄχι ξυμμαχίαν*] *ἐνδηλὸν τι ποιεῖν τοῖς Ἀθηναίοις βεβαιότητος πέρι...*).

πρεσβειῶν καὶ τὴν ὑπογραφὴν ἑνὸς τόσον ἐπισήμου ἐγγράφου, ἀφ' ἑτέρου δὲ φαίνεται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Περδίκκας ἤσκησε παρελκυστικὴν πολιτικὴν, ἀποφυγὼν χάριν τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους τοῦ νὰ ρίψη διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τὸ βάρος ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων. Ἔτσι εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ, ὅτι ἀπέφυγε στρατιωτικὴν σύμπραξιν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτε ὁ Κλέων ...πέμψας ὡς Περδίκκαν πρέσβεις, ὅπως παραγένοιτο στρατιᾷ κατὰ τὸ ξυμμαχικόν, νὰ συμμετάσχη δηλαδὴ ὡς σύμμαχος κατὰ τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων, ὅπως προέβλεψεν ἡ ξύμβασις, καὶ ἠρνήθη νὰ ἀποστείλῃ τὰς ἀναγκαίας στρατιωτικὰς δυνάμεις, διότι κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἀμφιπόλεως (422) δὲν ἀκούομεν περὶ μακεδονικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἔδρασαν μαζὶ μὲ τὰς δυνάμεις τοῦ Κλέωνος.

Ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐγνώριζε πολὺ καλὰ τί ἐσήμαινεν ὀριστικὴ ἐπικράτησις τῶν Ἀθηναίων εἰς τόσον ζωτικὸν χῶρον διὰ τὸ κράτος τοῦ καὶ δὲν συνέφερεν εἰς αὐτὸν νὰ συμβάλῃ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι ἐκκαθαρίσουν ὀριστικῶς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν Χαλκιδικήν, θέτοντες τέρμα εἰς τὸν Χαλκιδικὸν πόλεμον. Κατόπιν τούτων νομίζω, ὅτι δὲν ἤμποροῦμεν νὰ ὁμιλοῦμεν περὶ ἐπισήμου συμμαχίας Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου κατὰ τὸ ἔτος 423 - 2, καθὼς ὑπεστήριξεν ἡ νεωτέρα ἐπιστημονικὴ ἔρευνα¹, τὸ δὲ κείμενον τῆς διασωθείσης εἰς κατεστραμμένα τεμάχια λίθου συμμαχίας Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου, τῆς ὁποίας τμῆμα ἀποκατεστάθη ὀρθῶς ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τῶν ΑΤΛ, ἀφορᾷ, ὡς ἀπέδειξα (σ. 194) εἰς τὸ ἔτος 431 - 30.

Ἡ μάχη τῆς Ἀμφιπόλεως (φθινόπωρον 422), κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπεσαν καὶ οἱ δύο στρατηγοὶ Κλέων καὶ Βρασίδας, καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα Νικίειος εἰρήνη τὴν ἀνοιξιν τοῦ 421, τῆς ὁποίας οἱ ὅροι, ὅπως ἐκεῖνοι... ἀποδόντων... Ἀθηναίοις Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι Ἀμφίπολιν, καθὼς καὶ τὰς πόλεις φερούσας τὸν φόρον τὸν ἐπ' Ἀριστείδου (ὅπως αἱ Ἀργίλος, Στάγειρος, Ἀκανθος, Σκῶλος, Ὀλυνθος, καὶ Σπάρτωλος) ξυμμάχους εἶναι μηδετέρων, μήτε Λακεδαιμονίων μήτε Ἀθηναίων, ἐδημιούργησαν ὄχι μόνον εἰς τὸ καθεστὼς τῆς Χαλκιδικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα νέον πολιτικὸν κλίμα, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς τὸν Περδίκκαν νὰ κινηθῇ μὲ μεγαλυτέραν ἢ πρὶν ἐλευθερίαν διὰ τὴν προάσπισιν τῶν μακεδονικῶν συμφερόντων.

Ἡ κατάληψις ὑπὸ τῶν Ὀλυνθίων τῆς Μηκυβέρνης, φρουρουμένης ἀπὸ Ἀθηναϊκὰς δυνάμεις (χειμὼν 421 - 0)² ὑπῆρξεν ἔκδηλον σύμπτωμα τῆς μεταβολῆς τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τόσον εἰς τὴν Σπάρτην ὅσον καὶ εἰς τὰς

1. Πρβλ. IG I², 71, Hondius, Nov. Att. Insc. 22 - 37, P. Davis, A. J. Arch. XXX, 1926, σ. 179 - 188, Weston, A. J. Ph. 1940, σ. 347 κέξ., Meritt, Hesp., 1945, σ. 118, SEG, X, 86 = Busolt, Gr. Gesch., III², 1170, σημ. 1, Geyer, Makedonien, σ. 70 κέξ. = RE 560.

2. Θουκ. 5, 39.

Ἀθήνας, ὅπου εἰς μὲν τὴν πρώτην κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῶν Ἐφόρων ἐκέρδισαν φιλοπόλεμα κατὰ ἓνα μέρος στοιχεῖα, καὶ ἀνανεώθη ἡ παλαιὰ μὲ τοὺς Βοιωτοὺς συμμαχία (χειμῶν 421 - 0) ¹, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας ἀντὶ τοῦ Νικίου ἐξελέγη ὁ Ἀλκιβιάδης (ἄνοιξις 420) ², ὅπερ ἐσήμαινεν ἐπίσης φιλοπόλεμον πνεῦμα εἰς τὴν νέαν τῆς πόλεως ἐξωτερικὴν πολιτικὴν πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ κύρους της εἰς τὴν τεταραγμένην πρὸς βορρᾶν περιοχὴν τῶν συμμάχων αὐτῆς. Ἡ πολιτικὴ αὕτη προσέλαβε δραστικώτερον χαρακτῆρα μετὰ τὴν περίφημον μάχην τῆς Μαντινείας (Μάρτιος 418), ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν συμμαχίαν Ἀργεῶν καὶ Λακεδαιμονίων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκλήθη νὰ μετάσχη καὶ ὁ Περδίκκας.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸν σχετικὰ μὲ τὴν πολιτικὴν τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐπανεκτήσε καὶ πάλιν μὲ τὴν λαμπρὰν νίκην της εἰς τὴν Μαντινείαν τὸ στρατιωτικὸν της γόητρον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐσκέφθη ἀμέσως τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐπιβολῆς της εἰς τὴν Θράκην ... καὶ τὰ τε ἄλλα θυμῷ ἔφερον καὶ ἐς τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία καὶ ὡς Περδίκκας ἔπεμψαν ἀμφότεροι πρέσβεις καὶ ἀνέπεισαν Περδίκκας ξυνομόσαι σφίσι ³.

Εἰς τὸν Περδίκκας ἐτίθετο τώρα ὡμὰ τὸ δίλημμα νὰ ἀποσαφηνίσῃ τὴν θέσιν του, προσχωρῶν εἰς τὸν νέον συνασπισμὸν Σπάρτης καὶ Ἀργεῶν, τὸ σπουδαιότερον πολιτικὸν γεγονὸς μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ἢ νὰ συνεχίσῃ δι' ἓν ἀκόμη χρονικὸν διάστημα τὴν μέχρι τοῦδε τηρουμένην πολιτικὴν ποιᾶς τινος οὐδετερότητος, μέχρις ὅτου διευκρινισθῇ ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰς ὁποίας αἱ συνέπειαι τῆς στρατιωτικῆς ἥττης παρὰ τὴν Μαντινείαν ὑπῆρξαν σοβαρώταται. Ἐπροτίμησε τὸ δεύτερον ... οὐ μέντοι εὐθύς γε ἀπέστη τῶν Ἀθηναίων ἀλλὰ διενοεῖτο ⁴.

Ἡ ἐπικράτησις καὶ πάλιν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς τῶν Ἀθηναίων, χάρις εἰς τὸν δεξιὸν αὐτοῦ ἐλιγμὸν νὰ προσεταιρισθῇ τὸν Νικίαν — τοῦ προταθέντος τὴν ἄνοιξιν 417 ὑπὸ τοῦ Ὑπερβούλου ὁστρακισμοῦ διὰ τοὺς ὑπαιτίους τῆς ἥττης ἐπιπεσόντος ἐπὶ τῆς ἰδίας κεφαλῆς — εἶχεν ὥς ἀποτέλεσμα ζωηρὰν στρατιωτικὴν δρᾶσιν πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ κύρους τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον εἶχε σοβαρῶς κλονισθῇ. Εἰς τὸ βόρειον μέτωπον οἱ Χαλκιδεῖς προσεχώρησαν εἰς τὴν συμμαχίαν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀργεῶν... τοὺς τε παλαιοὺς ὅρκους ἀνανεώσαντο καὶ ἄλλους ὥμοσαν, καὶ οἱ Διῆς οἱ ἐν Ἀθῶν ἀπέστησαν Ἀθηναίων πρὸς Χαλκιδέας ⁵.

1. Θουκ. 5, 39.

2. Πλουτ. Ἀλκιβ. 15, Νικ. 10, L ö s c h c k e, De titulis aliquot atticis, 1876, σ. 24 κέξ., H a t z f e l d, Alcibiade, σ. 88 κέξ.

3. Θουκ. 5, 80.

4. Αὐτ. 80, 2.

5. Θουκ. αὐτ. 82.

Ἡ κατάστασις αὐτὴ εἰς τὴν Χαλκιδικήν, καὶ ἡ ἀμφιρρέπουσα στάσις τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ἦσαν ζητήματα, τὰ ὅποια ἀπῆλθον ἀμεσον διευθέτησιν ἐκ μέρους τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, καὶ γενικὰ ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως εἰς τὸν ζωτικὸν τοῦτον τομέα τῶν ἀθηναϊκῶν συμφερόντων. Συγκρότησις στρατιᾶς ἐπὶ Χαλκιδέας τοὺς ἐπὶ Θράκης καὶ Ἀμφίπολιν Νικίαν τοῦ Νικηράτου στρατηγοῦντος, καθὼς καὶ ἡ συμμαχία Ἀθηναίων καὶ ὠρισμένων πόλεων τῶν Βοττιαίων τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπως μεταξὺ ἄλλων καὶ τῆς Καλινδοίας, τῶν Τριποιῶν, καὶ Κημακῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀναγινώσκονται εἰς τὸ κεῖμενον τῆς συνθήκης¹, ἦσαν ἡ ἀπάντησις πρὸς ἔδωσεν ἡ νέα κυβέρνησις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς πολιτικὰς παρεμβάσεις τῆς Σπάρτης εἰς τὸν βορρᾶν.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 417 ὁ Νικίας ὁ Νικηράτου μὲ ναυτικάς καὶ πεζικάς δυνάμεις, εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι συμπεριλαμβάνετο καὶ μοῖρα ναυτικῆς μακεδονικῆς, ἀπεπειράθη ἐπίθελαι ἀπὸ θαλάσσης ἐναντίον τῆς Ἀμφιπόλεως². Ἡ ἀπόπειρα ὅμως αὕτη ἀπέληξεν εἰς πλῆρες ναυάγιον, λόγῳ τῆς ἀνακλήσεως

1. Πρβλ. Beloch, Gr. Gesch., II 1², σ. 352 = Meyer, GdA, IV, σ. 494 κέξ. Ἡ τοποθέτησις τῆς συνθήκης αὐτῆς εἰς τὸ ἔτος 422 (πρβλ. Busolt, Gr. Gesch., III², σ. 1171, Geyer, Maked., σ. 73 = RE, σ. 600, Meritt, AJ Arch. XXIX, σ. 29 κέξ. Tod, Nr 68) δὲν νομίζω ὅτι εἶναι ὀρθή, διότι τότε, καθὼς ἐτόνισα ἀνωτέρω (σ. 209), ὁ Βρασίδης ἦτο κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Χαλκιδικήν καὶ ἡ ἐπιρροή του ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἦτο ἀναμφέριστος.

2. Ἡ ἀφήγησις ἐνταῦθα τοῦ Θουκυδίδου (5. 83, 4) εἶναι λίαν πυκνή, προκύπτουν δὲ ὠρισμένα προβλήματα οὐσιώδους σημασίας· ἐνῷ δηλαδὴ μέχρι τοῦδε ὠμίλει περὶ ὁμολογίας καὶ ἐνυμμάσεως μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου, ἤδη μνημονεύει *ἐνυμμάσαν*. Ἐὰν πράγματι ὑφίστατο συμμαχία Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου, ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς θὰ ἐδεσμεύετο μὲ ὠρισμένας ὑποχρεώσεις καὶ δὲν ἦτο δυνατόν εἰς ἐν κρίσιμον σημεῖον κοινῆς δράσεως νὰ ἡρνεῖτο τὴν πραγματικὴν συμβολήν του. Εἰς μίαν τόσοσιν ρευστὴν κατάστασιν, ὅπως αὕτη εἶχε διαμορφωθῇ μετὰ τὴν Νικίειον εἰρήνην, ὁ Περδίκκας θὰ ἐπεδίωκε πάντοτε ἐλευθερίαν κινήσεων καὶ θὰ ἀπέφευγε δέσμευσιν δι' ὠρισμένων ὑποχρεώσεων μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς φανεράν ἀντίθεσιν πρὸς αὐτοὺς ἦτο ἡ ἀποφασιστικὴ δρᾶσις τοῦ Νικίου ἐναντίον τῆς Ἀμφιπόλεως, διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ συνήργει ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς. Ἡ φράσις λοιπὸν *ἔψευστο τὴν ἐνυμμάσαν* θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ ἐρμηνευθῇ περίπου ὡς ἑξῆς : δὲν εἶχε τηρήσει τὴν ὑπόσχεσίν του, ὅτι θὰ ἔδρα ὡς σύμμαχος, συμβάλλων διὰ τῶν δυνάμεών του εἰς κοινὸν ἀγῶνα μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἄλλη ἀπορία πρὸς γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τοῦ χωρίου εἶναι ἡ λέξις *ἀπάραντος*, τὴν ὁποίαν ὁ Σχολιαστὴς ἐρμηνεύει *ἀναπεισθέντος*. Ὁ Θουκυδίδης τὸ ρῆμα ἀπαίρω μεταχειρίζεται πάντοτε εἰς δήλωσιν κινήσεως ναυτικῶν δυνάμεων ἀπὸ λιμένα, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον προσορμισθῇ, δὲν εἶναι δὲ τυχαία καὶ ἐνταῦθα ἡ χρῆσις τοῦ ρήματος τούτου. Ἐὰν δὲ πράγματι πρόκειται ἐδῶ περὶ ἀνακλήσεως ναυτικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία εἶχε προστεθῇ εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ὑπὸ τὸν Νικίαν τριήσεις ὡς ἐνδείξις τῶν φιλικῶν διαθέσεων τοῦ Περδίκκου, τότε εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι τὸ μακεδονικὸν ναυτικόν, τὸ ὅποιον ἐπὶ Φιλίππου τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἀνεπτύχθη σημαντικῶς, ἐγνώρισεν ἐπὶ Περδίκκου Β' τὴν πρωταρχικὴν του ἐξέλιξιν.

τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὀριστικῆς στροφῆς τοῦ Περδίκκου, εἰς ὃν ὁ Νικίας ἐστήριξε πολλὰς περὶ βοηθείας ἐλπίδας πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως, εἰσελθόντος ἐπισήμως εἰς τὴν συμμαχίαν Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον προσχωρήσει καὶ οἱ Χαλκιδεῖς (ἀνωτ. σ. 212) (*ἔψευστο* (Περδίκκας) *τὴν ξυμμαχίαν... ἐκείνου ἀπάραντος*).

Ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Νικίου ἐναντίον τῆς Ἀμφιπόλεως εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀποφασιστικῆς στάσεως τοῦ Περδίκκου (*ἔψευστο τὴν ξυμμαχίαν*), διότι ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ποτὲ δὲν θὰ ἤθελε νὰ ἴδῃ τοὺς Ἀθηναίους κυρίους καὶ πάλιν τοῦ πλέον νευραλγικοῦ σημείου περιοχῆς, εἰς ἣν μετὰ πλείστου διαφέροντος ἀπέβλεπεν.

Ὁ Νικίας κατόπιν τῆς ἐχθρικῆς πρὸς αὐτὸν στάσεως τοῦ Περδίκκου ἐνήργησε στενὸν ναυτικὸν ἀποκλεισμόν εἰς τὰ μακεδονικὰ παράλια (*κατέκλησαν... τοῦ αὐτοῦ χειμῶνος καὶ Μακεδόνας*), ἐνῶ τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἐπομένου ἔτους (416) ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Μεθώνην, εἰς τὰ μακεδονικὰ σύνορα, ἱππικόν, τὸ ὁποῖον ἐν συνεργασίᾳ μὲ φυγάδας Μακεδόνας ἐνήργησαν ληστρικὸν πόλεμον¹ ἐναντίον τῆς χώρας τοῦ Περδίκκου.

Ὁ στενὸς ἀποκλεισμός τῆς Μακεδονίας ἀπὸ θαλάσσης, ὁ ὁποῖος παρέλυσεν κάθε κίνησιν τοῦ μακεδονικοῦ ἐμπορίου, τοῦ ὁποίου τὴν ἀνάπτυξιν ἐπὶ Περδίκκου μαρτυρεῖ ἀξιόλογον νομισματικὸν σύστημα², καθὼς καὶ ἡ δῆσις τοῦ μακεδονικοῦ ἐδάφους ἀπὸ τὰς ἀτάκτους συμμορίας, περιήγαγον τὸν Περδίκκον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων. Οὗτοι παρήγγειλαν εἰς τοὺς συμμάχους των Χαλκιδεῖς νὰ ἔλθουν ἄρωγοὶ εἰς τὸν Περδίκκον³. Ἐπειδὴ ὅμως τότε οἱ Χαλκιδεῖς ἤγον πρὸς Ἀθηναίους *δεχόμερους σπονδάς*, ἠρνήθησαν νὰ παράσχουν εἰς τὸν Μακεδόνα βασιλέα τὴν ἀναγκαίαν βοήθειαν. Πρὸ τῆς ἀδηρίτου ταύτης ἀνάγκης ὁ Περδίκκας ἠναγκάσθη νὰ προσεταιρισθῇ καὶ πάλιν τοὺς Ἀθηναίους. Διὸ μανθάνομεν⁴, ὅτι ὁ

1. Θουκ. 6. 7, 3 καὶ ἐς Μεθώνην τὴν ὁμορον Μακεδονίᾳ ἱππίας κατὰ θάλασσαν κομίσαντες Ἀθηναῖοι σφῶν τε αὐτῶν καὶ Μακεδόνων τοὺς παρὰ σφίσι φυγάδας (προφανῶς πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀτάκτων, προερχομένων ἀπὸ τὰς ἀνεξαρτήτους περιοχὰς τῆς Μακεδονίας, αἱ ὁποῖαι διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Περδίκκον — παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Vischer [Kleine Schr. I, σ. 269] ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ὁπαδῶν τοῦ Ἀμύντου, πρβλ. ἐπίσης Geyer Maked., σ. 76 —) *ἐκακούργουν τὴν Περδίκκου*. Ἡ προσπάθεια τοῦ Geyer (Makedonien, σ. 72 κέξ. = RE 600), ὅπως δώσῃ διάφορον σειρὰν εἰς τὰ γεγονότα ἀπὸ ἐκείνην ποὺ παραδίδει ὁ Θουκυδίδης, τοποθετῶν τὴν παρασκευὴν τῆς στρατείας τοῦ Νικίου εἰς τὸ ἔτος 422, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς πιθανὴ καὶ δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων, ὅπως ταῦτα ἐξειλίχθησαν.

2. Πρβλ. Gæbler, Die Antiken Münzen Nord Griechenlands, III 2, 1935, σ. 153 κέξ.

3. Θουκ. 6. 7, 4.

4. Θουκ. 7, 9.

Μακεδῶν βασιλεὺς περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 414 μετέσχε τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Εὐετίωνος ἐπ' Ἀμφίπολιν Θραξί πολλοῖς, ἡ ὁποία ὁμῶς δὲν εἶχεν ἐπιτυχῆ ἀποτελέσματα. Ἡ πληροφορία αὕτη εἶναι ἡ τελευταία περὶ Περδίκκου, χωρὶς νὰ εἶναι γνωστὸν τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἀπέθανεν¹ ὁ σπουδαῖος αὐτὸς Μακεδὼν βασιλεὺς, τοῦ ὁποῖον τὸ ὄνομα εἶναι συνδεδεμένον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας του μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ με σπουδαῖα πολεμικὰ γεγονότα, ἀσκήσαντα ἄμεσον ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας. Ἡ πολιτικὴ γραμμὴ τοῦ Περδίκκου καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προάσπισιν τῶν μακεδονικῶν συμφερόντων καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς χώρας του ὑπῆρξε σταθερά. Οἱ ἐπιδέξιοι πολιτικοὶ του ἔλιγμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὠφείλετο ἡ ἐν εὐθέτω χρόνῳ παρουσία αὐτοῦ εἰς τὴν παράταξιν τῆς ἰσχυρᾶς μερίδος, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς ἄλλο παρὰ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν, οὓς ὠφείλε νὰ ἐπιτύχῃ συνετὴ μακεδονικὴ πολιτικὴ. Ὁ Περδίκκας πράγματι διὰ τῆς εὐστόχου πολιτικῆς του εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ κύριος ἐκπρόσωπος τῶν ἐπιδιωχθέντων τούτων σκοπῶν, παρασκευάσας ἀσφαλῶς τὴν ὁδὸν πρὸς ἐδραίωσιν τῆς μακεδονικῆς κεριαρχίας καὶ πρὸς τὸ ΒΔ τμήμα τῆς Μακεδονίας καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς ἐπὶ ὅλου τοῦ τμήματος τῆς Θράκης, ἡ ὁποία τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐπὶ Φιλίππου ἀπετέλεσε ἀναπόσπαστον τμήμα τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐξαίρει τὴν προσωπικότητα τοῦ Περδίκκου εἶναι τὸ ἐνδιαφέρον του εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ βασιλείου του, πρῶτος δὲ αὐτὸς ἐγκαινίασε στενὰς σχέσεις με ἐκπροσώπους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ποιήσεως τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὸν Σουΐδαν (βλ. λ.) πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ Ἰπποκράτης... διέτριψε... ἐν Μακεδονίᾳ, φίλος ὢν σφόδρα τῷ βασιλεῖ Περδίκκᾳ, ἐπίσης καὶ ὁ ποιητὴς διθυράμβων Μελανιππίδης διέτριψε παρὰ Περδίκκᾳ τῷ βασιλεῖ ἐκεῖ τὸν βίον κατασιγέψας.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

1. Χάρης εἰς τὰς πληροφορίες τοῦ Δημοσθένους (ἀνωτ. σ. 181¹) ἐξ ὧν προκύπτει, ὅτι ὁ Περδίκκας κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἔσκησε καθήμενος ἀντιβουλίας ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, ὅπως ἀργότερα ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἀνεπλήρωσε τὸν πατέρα Φίλιππον, ἐκστρατεύσαντα εἰς τὸ Βυζάντιον εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν, καθίσταται δυνατὸς κάποιος ὑπολογισμὸς χρονικὸς, καταλήγων εἰς τὴν πιθανότητα, ὅτι ὁ Περδίκκας ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν ἄνω τῶν 80 ἐτῶν.